

ELS SENYORS BANDOLERS I LA LLIGA CATÒLICA

Eva Serra i Puig

En el seu llibre *El bandolerisme català del barroc* del 1962, Joan Reglà insistia en l'embranchida que havia pres el bandolerisme aristocràtic a Catalunya en el darrer terç del segle XVI, especialment intens entre els anys 1580 i 1582 i amb destacats caps, com Tomàs de Banyuls i el bastard Cadell. El gener del 1581, el lloctinent de Catalunya comte d'Aitona decidia fins i tot alçar un sometent contra en Tomàs de Banyuls, acusat de fer «entrar contínuament 'gran colp de francesos...huganots» i de bandolejar amb una quadrilla «de bandolers y lluterans francesos» d'uns 700 homes. La impotència de la lloctinència per derrotar-los del tot militarment, va aconsellar impulsar una pacificació per la via del perdó. «Finalment –escrivia Joan Reglà– acceptaren anar a servir el rei a Itàlia, a canvi de la remissió dels seus delictes». En tongades diverses, Tomàs de Banyuls primer i el bastard Cadell i Joan de Llupià una mica més tard, i tots amb llurs quadrilles respectives, van embarcar-se, destinats a reforçar els terços d'Itàlia¹. A tota hora els lloctinents de Catalunya, en aquest darrer terç de segle, van denunciar l'existència de relacions i complicitats entre els bàndols catalans i els hugonots francesos². Els més recents estudis sobre el bandolerisme, de Núria Sales i Xavier Torres, han modificat substancialment aquesta visió. Xavier Torres indica que «les guerres de religió franceses mai no foren el rerafons de les faccions catalanes». Xavier Torres observa, a més, que les incursions franceses de la segona meitat del segle XVI no eren cap novetat, n'hi havia hagut sempre, ja fos per les inveterades disputes feudals entre l'església d'Urgell i el comtat de Foix, ja fos per les tensions entre els pobles fronterers amb llurs pràctiques seculars de ràtzies i pillatge, sense cap mena de matis religiós³. Per la seva banda Núria Sales⁴ observa la necessitat de revisar totalment la visió d'una constant imbricació entre bandolerisme català i protestantisme francès. Tot i la gran quantitat de testimonis de finals del segle XVI que parlen d'infiltracions massives d'heretges, o de convivències entre protestants francesos i bandolers del país, Núria Sales és escèptica en relació a aquestes suposades convivències o infiltracions de protestants. Els planys entorn a incursions de protestants fets pels cerdans, o pel capítol d'Urgell, o pels cònsols de Bagà, entre d'altres, solien anar destinats a llunyanes autoritats i no es corresponen

Aquest treball s'inscriu en el projecte d'investigació «Poder, Societat i Institucions a la Catalunya Moderna (segles XVI-XVIII), de la Direcció General de Enseñanza Superior e Investigación Científica. Projecte d'investigació núm.: PB97-0666.

1. Joan REGLÀ, *El bandolerisme català del barroc*, Barcelona, 1966, pp. 84-90.

2. J. REGLÀ, *El bandolerisme...*, pp. 92-94.

3. Xavier TORRES, *Nyerros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)*, Barcelona, 1993, pp. 139-163. D'altra banda, ja abans de les guerres de religió les Constitucions de Catalunya «per proveir desordres» feien riguroses prohibicions de dur armes als gascons (1510) i als gascons, bernesos, limosins, foixencs, donesans i altres francesos (1534), *Constitucions y altres drets de Catalunya...* Barcelona, 1704 (Ed. facsímil, Barcelona, 1973) p. 439.

4. Núria SALES, «"Bandoliers espagnols" i guerres de religió franceses», *L'Avenç*, núm. 82 (1985), pp. 46-55. Vull agrair les orientacions bibliogràfiques de Núria SALES. També m'han estat de gran utilitat H. HAUSER, *Sources de l'histoire de France. XVIIe siècle (1494-1610)*, vol. III (1559-1589), París, 1912; Louis ANDRÉ, *Les sources de l'histoire de France. XVIIe siècle (1610-1715)*, vol. VII, París, 1934. Això no vol dir que hagi consultat o pogut consultar tot el que hauria calgut.

–diu Núria Sales– amb la migradesa de testimonis similars de la documentació domèstica i quotidiana⁵. «Al llarg de les guerres de religió franceses –segueix dient–, entre les terres de la Corona d'Aragó i els territoris hugonots o mig hugonots de la casa de Foix-Bearn o del Baix Llenguadoc, s'interposaven terres “biarneses” o franceses que es mantingueren catòliques». El contacte fronterer va ser sempre, doncs, «amb terres que es mantingueren catòliques». En contrast amb tot això, Núria Sales, assenyala, en canvi, la continuïtat dels vells contenciosos entre el comtat de Foix i la mitra d'Urgell, o les velles hostilitats entre els pobles de les valls pirinenques entorn de pastures, o l'existència de concòrdies entre aquestes valls, en virtut de les quals practicaven un comerç lliure, de cavalls inclòs, i tot plegat, fora de tota connotació religiosa i al marge de les guerres entre els reis respectius. En lloc de connivències entre bandolerisme català i protestantisme francès, Núria Sales destaca, en canvi, l'existència d'invasions catòliques com la d'Alfonso d'Ornano sobre el Rosselló de l'estiu del 1597 i la coalició militar entre la Lliga catòlica de França i Felip II (1589-1595). I pel que fa, al període anterior a la creació de la Ligue Catholique dels Guisa i a l'aliança entre Felip II i aquesta, Núria Sales observa com Felip Bardaxí, o Lupercio Latrás⁶, o Perot de Llupià, quehaviem estat perseguits per les autoritats reials acusats de connivències amb protestants, els trobem poc després amnistiats i en el costat catòlic de les guerres de religió.

Una documentació de Simancas identificada a través d'un dels catàlegs de Julián Paz⁷ no fa més que confirmar aquesta mena de trajectòries. Els Banyuls, els Llupià, els Bardaxí o els Torrelles actuaren com espies de Felip II durant l'etapa d'aliança militar entre aquest i la Lliga catòlica. Ho confirmen unes cartes del curt interval de 1590-1593. Bona part d'aquesta correspondència dóna informació directa sobre la situació militar de la causa catòlica al Llenguadoc. Les cartes pressionen perquè es faci efectiu el suport financer i militar al qual Felip II s'havia compromès amb el duc de Mayenne o amb la família dels Joyeuse; i algunes cartes, fins i tot, arriben a fer propostes arriscades, per tal d'inclinar la balança de la guerra cap al cantó catòlic.

Potser sí que Tomàs de Banyuls o Joan de Llupià⁸, de qui especialment són les cartes de les quals parlaré (vegeu, també l'apèndix d'aquesta comunicació), van tenir una trajectòria mudable. Però, en qualsevol cas, no devia ser massa diferent de la de llur rei o de bona part

5. És el cas del *Dietari de la Fidelíssima vila de Puigcerdà, començat el 1584 pel notari [O. d'Ortodó] de la vila*, edició a cura de Salvador Galceran Vigué. Fundació S. Vives Casajuana, Barcelona, 1977.

6. Sobre les tasques d'espionatge de Felip Bardaxí i Lupercio Latrás, vegeu Gregorio Colás Latorre i José Antonio Salas Ausens, *Aragón en el siglo XVI. Alteraciones sociales y conflictos políticos*, Universidad de Zaragoza, 1982, pp. 208-276 i Pilar Sánchez, «Ribagorza, a finales del siglo XVI. Notas sobre Antonio de Bardaxí y Rodrigo de Mur», *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, Núms. 65-66 (1992), pp. 37-52. Vegeu, també, la nota 73 d'aquesta comunicació. D'altra banda Pilar Sánchez també ha sabut demostrar que en la segona meitat del segle XVI, en el cas aragonès, la Inquisició va acusar d'heretges i va obstaculitzar les velles relacions comercials entre ambdós vessants pirinencs, tot criminalitzant unes activitats, com el comerç de cavalls, legals en altres temps, *Ibidem*, «La Inquisición y el control de la frontera pirenaica en el Aragón de la segunda mitad del siglo XVI», *Historia Social*, núm. 11 (tardor, 1991), pp. 3-22.

7. Julián PAZ, *Secretaría de Estado. Capitulaciones con Francia y negociaciones diplomáticas de los embajadores de España en aquella corte. (1265-1714)*. Madrid, 1914. De segur que un estudi més acurat sobre el tema requeriria fer més recerques en d'altres arxius: de Perpinyà, de Tolosa, de Narbona, de Pau, de París i de Barcelona mateix, si més no. A més, vull advertir que aquest fons catalogat per Julián Paz és extensíssim i jo no he fet més que una ullada. He treballat sobretot onze cartes o documents de Tomàs de Banyuls i una de Joan de Llupià.

8. Els Banyul i en especial Tomàs de Banyuls han estat estudiats per N. SALES, «El senyor de Nyer sense nyeros. «Senyors bandolers, senyors terraters, senyors alt-justiciers», dins *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis sobre la Catalunya dels segles XVI al XVIII*. Barcelona, 1984, pp. 13-101, on també es parla molt dels Llupià. N. Sales actualment té en curs un estudi sobre els Llupià. Tant dels Banyuls com dels Llupià, en fa també molt esment en el seu: *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII*, Barcelona, 1989 i pel que fa a als «senyors bandolers» en guerres de religió franceses, a la pàg. 33 d'*Els segles...*, escriu: «... consten 'senyors bandolers' catalans i aragonesos, com J. Bardaxí i Perot de Llupià, en guerres de religió franceses, del costat catòlic». Sobre aquesta mateixa qüestió vegeu també Christian BOURRET, *Les Pyrénées Centrales du IXe au XIXe siècle. La formation progressive d'une frontière*. Aspet, 1995, pp. 96-99, 102-103, 206-207, 260, 310-313.

En relació als Llupià o a Tomàs Banyuls, també vegeu, Xavier TORRES, *Nyerros i Cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya moderna (1590-1640)*, Barcelona, 1993, per exemple pp. 63-163 i 371-379. Sobre aquestes famílies també es pot consultar, P. de LAZERME DES REGNES, *Noblesse catalane, cavaliers i bourgeois honorés de Rosselló i Cerdanya*. La Roche-sur-Yon, 1975-1977, 3 vols, tot i alguns errors. També *Inventory-sommaire des Archives Departementales antérieures à 1790. Pyrénées-Orientales. Archives civiles. Série B*, a cura de B. Alart, París, 1868.

dels grans senyors de França⁹. D'altra banda, en el Llenguadoc sempre, fàcilment, es podia haver volgut confondre «royalistes» amb «religionaires».

La successió de la Corona de França va interessar des d'un bon començament a Felip II¹⁰, sense que, almenys inicialment semblés massa preocupat per l'afer religiós, per tal com en dues ocasions el 1578 i el 1581-1582 havia arribat a fer ofertes a Enric de Navarra i finançat fins i tot als hugonots de la Guiena¹¹. L'ambició de l'Habsburg hispànic¹² i la complexitat de la situació internacional poden explicar l'actitud voluble de Felip II. La família Valois no jugava pas precisament a favor dels interessos i preocupacions de la cort de Madrid¹³. Francesc d'Anjou, germà d'Enric III Valois, flirtejava amb Anglaterra i el febrer del 1582 havia acceptat els rebels dels Països Baixos i el mateix Enric III s'havia constituït en duc de Brabant. Encara, el 1580 la reina mare, Caterina de Medici, havia persuadit Enric III d'oposar-se a la invasió de Portugal per Felip II i, fins i tot, el 1582 una flota francesa havia ajudat el pretendent de Portugal, Antonio prior de Crato, tot i que va ser derrotada per una d'hispànica a les Açores¹⁴. Finalment Felip II va considerar més sòlida l'aliança amb el catòlic i malcontent Enric de Guisa. De fet, ja des del 1578 havia començat un cert finançament regular de Felip II als Guisa¹⁵. La mort del duc d'Anjou precipità les coses. El setembre del 1584 els Guisa fundaven la seva Lliga i el gener del 1585¹⁶ era signat el tractat secret de Joinville, entre Felip II i la Lliga, de suport mutu, d'acceptació dels decrets de Trento pels Guisa, i de declaració com a successor de la corona de França del vell cardenal Carles de Borbó, oncle d'Enric de Navarra¹⁷. El tractat tingué el suport del duc de Savoia, de l'emperador, nebot de Felip II¹⁸, de Jaume VI d'Escòcia i també el tàcit del Papa¹⁹.

9. La lectura de Luís Cabrera de Córdoba permet observar fins a quin extrem la religió podia haver encobert i reforçat els interessos de poder i les rivalitats entre l'ambiciosa i voluble aristocràcia de França. Per exemple la rivalitat entre el duc de Montmorency i el duc de Joyeuse per la governació del Llenguadoc. L. CABRERA DE CÓRDOBA, *Historia de Felipe II rey de España*. Edició de José Martínez Millán i Carlos Javier de Carlos Morales. Junta de Castilla y León, 1998. Vol. III p. 1043.

10. Albert MOUSSET, «Les droits de l'infante Isabelle-Claire-Eugénie a la couronne de France», *Bulletin Hispanique*, Tom 16 (1914), pp. 46-79.

11. Arlette JOUANNA, *La France du XVIe siècle. 1483-1598*. PUF, París, 1996, p. 579.

12. Les lectures de les memòries de Brantôme o de J-A de Thou demostren prou bé la poca simpàtia que s'havia respirat a Europa enfront de les ambicions de Felip II. «ce tyran», «ce monstre ambitieux» diu entre moltes altres coses el sonet que reproduïx Brantôme en la mort del rei. Sobre «le superbe d'Albe et l'armée espagnol» o «du titre pompeux d'un flotte invincible» escriu el protestant Thou en la seva «Ode à la verité». *Mémoires de messire Pierre du Bourdeille, seigneur de Brantôme, contenant les vies des hommes illustres et grands capitaines étrangers de son temps*, vol II, Leiden, 1722, pp. 109-110. *Mémoires de Jacques-Auguste de Thou, depuis 1553 jusqu'en 1601*, reedició de París, 1854, pp. 626 i 658. Fins i tot el 1564 s'havien hagut de desautoritzar uns rumors de mort de Felip II «de un arcabuzazo», Arxiu General de Simancas, Estat-França, lligal K1496-B14. A partir d'ara AGS, EF, K., o bé només K.

13. A través de la dilatada documentació de la segona meitat del segle XVI de Simancas trobes preocupacions i conflictes arreu i de tota mena, que revelen la complexitat de la situació de l'època: moriscos que fugen a França (K1492-B10, any 1559); presoners francesos a les «galeras d'Espanya» (K1494-B12, any 1561); soldats hispànics, naufrags de la *Invincible*, que tornen d'Irlanda (K1570-B63/7, any 1589); interceptació de barques provençals amb armes destinades al duc de Montmorency (K1574-B67/157, any 1590); soldats hispànics a Bretanya on s'hi casen o bé hi deixen la pell (K1578-B70/48, 52, 53, any 1591); defensa de les galeres que porten diners a Itàlia (K1708-P14/43, any 1592); necessitat de defensar Mallorca de Marsella (K1600-B85/75, any 1597). Els comunicats de Joan de Bardaixí toquen totes les tecles: Tolosa, Burdeus, Flandes, els turcs, etc. (K1505-B20/5, any 1564).

14. J.H.M. SALMON, *Society in crisis. France in the sixteenth century*, Methuen, University Press, Cambridge, 1979, p. 205. En aquesta confrontació els ducs de Joyeuse, després aliats de Felip II, estaven al costat de don Antonio. En la flota hispànica sortida de Lisboa cap a la «isla Tercera» (les Açores) hi anava embarcat «don Gabriel de Lupián, catalán». Cabrera de CÓRDOBA, *Historia de Felipe II...*, vol. III, pp. 1015, 1021 i 1023.

15. A. JOUANNA, *La France...*, p. 579.

16. A. JOUANNA, *La France...*, situa el tractat el 31 de desembre del 1584.

17. Tot ho precipitava, també, les notícies que el rei de Navarra, per mitjà dels venecians, estava en contacte amb l'otomà i volia que la flota turca «divirtiese al rey católico, enviando armadas a poniente, para que, dividiendo sus fuerzas, pudiese reinar». Cabrera de CÓRDOBA, *Historia de Felipe II...*, vol. III, pp. 1265 i 1274. Hi ha molta documentació a AGS, Estat-França sobre les relacions de Turquia i França; es tem, per exemple, l'arribada de blat i cavalls de Berberia a França, cosa que Felip II també desitjava per a la seva causa, K1708-P14/26, 27 i 28.

18. Per tenir el màxim suport militar imperial, el 1587 Felip II, fins i tot, es va embarcar donar suport a l'arxiduc Maximilià en les seves aspiracions poloneses. José MARTÍNEZ MILLÁN i Carlos J. de CARLOS MORALES, *Felipe II (1527-1598). La configuración de la monarquía hispánica*. Junta de Castilla y León, 1998. pp 258-259.

19. El posicionament pontifici va ser, a tota hora, un maldecap per Felip II, per la voluntat d'equilibri polític de Sixte V, per la successió, després, de tres papes en menys d'un any i finalment per la política de Climent VIII, donant per bona la conversió d'Enric IV. MARTÍNEZ MILLÁN-CARLOS MORALES, *Felipe II...*, pp. 254-255.

Les cartes del de Banyuls i el de Llupià són posteriors al moment culminant dels Guisa, quan, amb París a les seves mans, van aconseguir imposar l'edict de la *Union* en els Estat Generals de Blois (18 d'octubre del 1588), si bé això, al costat de la derrota de la *Invencible*, contribuï a la decisió d'Enric III de fer-los assassinar (23-24 de desembre del 1588)²⁰, a més d'intentar proscriure les activitats sedicioses de la *Ligue* (gener del 1589), i d'aproximar-se al rei de Navarra (signatura d'aliança del 3 d'abril i entrevista de Plessis-lès-Tours del 30 d'abril del 1589), i són posteriors, també, a l'assassinat d'Enric III Valois pel frare domínic Jacques Clément (1 d'agost del 1589), segons algunes veus comès sota la influència de Caterina de Lorena, duquessa de Montpensier i germana dels Guisa. Enric III, abans de morir, encara havia tingut temps de reconèixer Enric comte de Foix i rei de Navarra com a Enric IV, és a dir, com a successor seu, però en el benentès d'una conversió²¹, mentre, el vell cardenal de Borbó era saludat per Felip II i el Papa com a rei amb el nom de Carles X. Tanmateix aquest estava presoner del rei de Navarra a Loches i havia de morir ben poc temps després (8 de maig del 1590). Les cartes del de Banyuls i el de Llupià semblen coincidir, especialment, però, amb l'actuació dels Joyeuse com a membres de la Lliga al Llenguadoc.

La història del Llenguadoc entre 1590 i 1593 és la història d'un territori dividit entre els dos partits, i dels «ligueurs» dels Joyeuse i dels «royalistes» o «religionaires» del duc de Montmorency. J.H.M. Salmon diu que després dels assassinats dels Guisa va emergir una nova Lliga, en part associació federal de ciutats catòliques i en part unió de faccions provincials aristocràtiques²². D'altra banda A. Jouanna considera que després de la mort d'Enric III Valois, la guerra, de fet, va canviar d'aspecte i la confrontació va ser més una confrontació entre catòlics *politiques* i hugonots d'un costat i catòlics *zélés* d'un altre, que no pas entre catòlics i hugonots²³. Però a més d'això, Henri Drouot ja fa anys va destacar el caràcter polític revolucionari dels *conseils provinciaux de la Sainte-Union* que van néixer durant el període del *Conseil général de l'Union* establert a París (18 de febrer del 1589) i que van destacar pel seu caràcter popular. «Tandis que les parisiens se proposaient de construire un état neuf, ils préféraient laisser l'état traditionnel se décomposer» mentre s'eixamplava la «participation du peuple catholique» en la vida política²⁴.

Tot això més o menys també tingué lloc en el Llenguadoc que van trepitjar Tomàs de Banyuls i Joan de Llupià²⁵. Els fets sagnants de Tolosa, a remolc de la desaparició dels dos Guisa a Blois, amb l'assassinat del president del Parlament Jean-Étienne Duranti i la confrontació entre la Tolosa de Guillem vescomte de Joyeuse, lloctinent general del Llenguadoc i mariscal de França²⁶ i la Carcassona del mariscal governador i conestable Enric Damville

20. Foren assassinats Enric, duc de Guisa, primer i el cardenal Louis de Guisa, després.

21. J.H.M. SALMON, *Society in crisis...*, pp. 234-257. A. JOUANNA, *La France...*, pp. 587-600. Jean-Pierre BABELON, *Henry IV*, Fayard, París, 1982, pp. 402-437.

22. J.H.M. SALMON, *Society in Crisis...*, p. 246.

23. A. JOUANNA, *La France...*, p. 601, i encara més després de l'abjuració d'Enric IV (Saint-Denis, 25-VII-1593).

24. Henri DROUOT, «Les conseils provinciaux de la Sainte-Union (1589-1595). Notes et questions», *Annales du Midi*, tom 65 (1953), pp. 415-433. A Jouanna en el seu llibre dedica unes pàgines sobre la Lliga en les «provinces» i destaca entre d'altres casos la voluntat d'autonomia urbana de la Borgonya estudiada per Drouot, o l'èxode aristocràtic de Marsella amb l'augment de la proporció de mercaders, botiguers, artesans i pagesos en el consell municipal de la ciutat després del triomf de la Lliga, en aquest cas seguint l'estudi de W. Kayser. A. JOUANNA, *La France...*, pp. 605-610.

25. De feia temps, passar pel Llenguadoc era perillós, el 15 d'octubre del 1567 M. de Fourquevaux ambaixador de Carles IX a Madrid escrivia «chacun jour viennent nouvelles de Perpignan et Barcelonne qu'il faict dangereux passer par Languedoc». *Dépêches de M. de Fourquevaux, ambassadeur du roi Charles IX en Espagne, 1565-1572, publié par Mgr. Douais, évêque de Beauvais*, Tom III, París, 1904, p. 119. Entre 1564-1565 els documents dels lligalls K1502-B18 i K1503-B19 ens parlen de llibreters d'Aragó que van a estampar breviaris a Lió (per raons de religió? per raons de costos?): de llibres herètics que entren a Catalunya a través de les fires o que arriben a Aragó a través de les muntanyes de Jaca; del perill de les consciències dels catalans que anaven a estudiar medicina a Montpeller o que anaven a la universitat de Tolosa, o també dels perills de contagi de les consciències dels comerciants.

26. Tanmateix a Tolosa el mariscal de Joyeuse va haver d'enfrontar-se amb el radicalisme popular catòlic en el que hi participà directament el bisbe de Comenge Urbà de Saint Gelais i un grupat de predicadors mínims i jesuïtes, a qui se'ls atribueix la responsabilitat directa o indirecta dels assassinats dels catòlics «royalistes» J-E. Duranti, primer president del parlament de Tolosa, i del seu cunyat, l'advocat general Jacques Daffis. El 20 d'abril del 1589 el mariscal de Joyeuse hagué de jurar els articles d'Unió i Lliga (fet públic a Tolosa) en els Estats Provincials de Castelnau-darri. Aquells no sols eren de connotació religiosa, sinó també de defensa «provincial»: ja que jurava, també, «de conserver l'autorité de la cour du parlement et de la justice, et les anciens privilèges de cette province de Languedoc». Vegeu, Dom Claude Devic et dom Joseph Vaissete, *Histoire Générale de Languedoc*, Tom. 9 (2),

de Montmorency confirma la situació de conflicte bèl·lic. El Llenguadoc, com tota la Corona de França, va viure una autèntica guerra civil. A remolc, o no, dels setges i les topades cruentes a causa de les accions militars entre el de Montmorency²⁷ d'una banda i el de Joyeuse²⁸ de l'altra, el Llenguadoc va quedar dividit entre l'Alt Llenguadoc catòlic i el Baix Llenguadoc «*religionaire*» o «*politique*» i, per tant, les ciutats i viles llenguadocianes van quedar partides entre l'obediència al rei de Navarra i l'obediència a la Lliga Catòlica i la Narbonesa com a frontera entre els dos Llenguadocs²⁹. Després de l'assassinat d'Enric III, el duc de Montmorency i el mariscal de Joyeuse, davant de la desolació del país, delmat per la guerra i la pesta, convenien una treva de quatre mesos, que era aprofitada perquè els estats provincials de Besiers³⁰ es pronunciessin pel partit «*royaliste*», però també perquè Montmorency traslladés el Parlament de la Tolosa de la Lliga a la Carcassona «*royaliste*», cosa que va durar poc; i perquè el mariscal de Joyeuse pogués dominar Tolosa i convoqués els estats provincials de Lavaur, els quals reconeixien el cardenal de Borbó com a rei de França i juraven no reconèixer mai com a tal el rei de Navarra. El mariscal de Joyeuse aconseguia finalment que Carcassona es pronunciés també per la Lliga³¹. El 5 de febrer del 1590 s'allargava un any la treva, però parcialment, només a efectes de protegir el treball del camp i el bestiar³². Tanmateix, la guerra propiament dita continuava, i el mariscal de Joyeuse tornava a convocar estats a Lavaur³³. Aquests van ser presidits pel cardenal i arquebisbe de Narbona i de Tolosa François de Joyeuse, segon fill del mariscal³⁴. En els estats de Lavaur

Tolosa, 1845, pp. 215-235. La reivindicació dels privilegis o llibertats municipals o «provincials» van ser arreu durant la guerra, per exemple ho reivindica Marsella, com sembla despendre's d'una carta adreçada al governador de la Provença, on es parla dels «*dissigni dil duca di Mayni, il quale ultimamente per via di Gatsio Sr. di Lancosmi ha scritto al Gran Signore et altri ministri procurando una paci o trigua in nome dilli stati di Francia et la confirmatione dilli privilegi dilli Marsiliesi*» AGS, K1708-P14/26 (VI-1591); o ho reivindiquen Guiana-Gascunya, en cas de donar-se a Felip II, AGS, K1708-P14/48 (Jaca, 19-VI-1592): «... *que V.Md. hiziese rey de su mano ... que la Guiena y Gascuña se dará a V. Md* –escriu Alonso de Vargas a Felip II, tot reproduint paraules del senyor de Montpezat— *guardándoles sus leyes y dexando la gobernar a su hermano* [un germà de Montpezat]. En aquest darrer cas tornem a trobar barrejades les turbacions d'Aragó i les guerres de religió de França. Sobre les relacions del bisbe de Comenge i Felip II vegeu, Serge BRUNET, «Les communautés de prêtres du Val d'Arán (XIVe-XVIIe s.): frontière et impossible réforme», *Pays pyrénéens et pouvoir centraux (XVIe-XXe s.)*, Foix, Association des Amis des Archives de l'Ariège, 1995, vol. I, pp. 393-413.

27. Al servei d'Enric III de Valois primer i d'Enric IV de Borbó després. Les matances en aquestes guerres de religió (1562-1598) van ser ferotges. Monluc en relació al setge de Penne (agost del 1562) explica: «*Nous faisons descendre les flammes par ce degré de pierre; les espagnols...au-dessous du degré, les tuoient, disans que c'estoient des lutheranos deguizez*», Monluc documenta l'herocicitat d'aquelles dones durant el setge (un fet habitual en els setges) «*qui faisaient rouler de gros quartiers de pierres sur les assiégeants*». El maig del 1590, el duc de Joyeuse explica, des de Limós a Martín de Guzmán, que s'ha «*coupe la gorge a trois cents heretiques*» (K1708-P14/8). Tanmateix, també es veu obligat a denunciar a Felip II els estralls fets per les tropes de Lodrón i en especial «*le tort irreparable que nous a fait Jehan Dagnaia*» (K1578-B70/93, 20 X-1591). És especialment patètic el relat d'un soldat sobrevingent –sobre l'evacuació d'Irlanda d'uns soldats espanyols després de la *Invencible*–, on d'altra banda trobem una interessantíssima referència lingüística «*...de un soldado irlandés que hablava latin tuvieron lengua...*» (K1570-B63/7, gener, 1589).

28. Al servei del duc de Guisa primer i del duc de Mayenne després, tot i les crisis dins la Lliga, quan Carles duc de Mayenne, germà del duc de Guisa, després de l'assassinat d'aquest, va esdevenir cap de la Lliga. Els Joyeuse tenien lligams clientelars amb els Guisa, tanmateix A. Jouanna adverteix sobre els contenciosos i les contradiccions en el si de la Lliga nobiliària, per tal com el favor reial en situació de guerra alterava el règim dels «mignons», perquè la monarquia usava aquest sistema com a factor d'equilibri nobiliari. *La France...*, pp. 580 i 588. La lectura de Cabrera de Córdoba ens il·lustra molt bé tant sobre les tensions entre els nobles de la Lliga, com entre sectors confessionals diferents, i ens aclareix la situació permanent de «*desconfianzas*», «*mutuos recelos*» i com sovint «*se metian en el peligro del yerro y del veneno*», *Historia de Felipe II...*, vol. III, pp. 1066, 1128, 1157.

29. G. LARGUIER, *Le drap et le grain en Languedoc. Narbonne et Narbonnais, 1300-1789*. Presses Universitaires de Perpignan, 1996, vol. II p. 509-519.

30. Els Estats Provincials del Llenguadoc estaven dividits. La Lliga catòlica entre 1589 i 1593 va convocar els estats de Castelnaudari (abril 1589), Tolosa (juliol, 1589), de Lavaur (novembre-desembre, 1589), de Lavaur (març del 1590), de Castelnaudari (agost del 1590), de Castelnaudari (gener del 1591), de Tolosa (gener 1592), de Tolosa (març 1592), de Carcassona (novembre del 1592) i d'Albí (octubre del 1593). Per la seva banda els «*royalistes*» en van convocar a Besiers (setembre-octubre, 1589), Pezenas (febrer del 1591), a Montagnac (novembre 1591), a Montagna (octubre del 1592), a Pezenas (abril del 1592) i a Pezenas (setembre del 1593). DEVIC-VAISSETE, *Histoire...*, tom 9 (2) pàgs. 224-261.

31. Carcassona en mans de Montmorency volia dir un control més eficaç de la ruta Narbona-Tolosa. Gilbert Larguier, *Le drap...*, Vol. II, p. 519.

32. *Histoire G. de L.*, vol. 9 (2) pp. 237-239. G. Larguier, *Le drap...*, vol. II, p. 518 nota 4.

33. *Histoire G. de L.*, Tom 9 (2), pp. 237-239.

34. Era abat de la Grassa el qual el 1591, de camí cap a Roma per afers de la Lliga, va ser a Barcelona i va visitar Montserrat i obtingué –ens explica Núria Sales– milers de quarteres de blat, «destinat als exèrcits de la Ligue o Union catholique». *Els segles de...*, p. 61. També *Inventaire-sommaire...*, pp. 258a, i 265 a i b; Cabrera de CORDOBA, *Historia...*, vol. III, p. 1359.35. «*The*

s'hi aplegaren les ciutats, viles i diòcesis de Tolosa, Narbona, Albí, Lavaur i S. Papoul i diocesans de Carcassona, Alet, Limós, Mirepoix, baix-Montalban i Comenge. L'assemblea, que volia les garanties de la protecció del papa, demanà al mariscal de Joyeuse que intercedís pel suport de Felip II en homes i diners segons l'exemple del duc de Mayenne³⁵ i votà quinze mil escuts per a l'exèrcit del mariscal, a més d'ordenar fer batre moneda de cinc i deu sous per valor de cent cinquanta mil marcs i d'aprovar una lleva de 1.500 homes d'infanteria. És en aquest context de campanyes militars sobre el territori llenguadocià i de convocatòries d'estats, per una i altra banda, destinats a votar subsidis i lleves per a la continuació de la guerra³⁶ que cal situar les cartes esmentades més amunt.

Tomàs de Banyuls tingué una certa participació com intermediari en les connexions entre els Joyeuse i Felip II³⁷. Sabem per una carta autògrafa del duc de Joyeuse³⁸ escrita a Limós el 27 de maig del 1590 i adreçada al senyor de Nyer, —és a dir, a Tomàs de Banyuls—, que el duc es lamentava de la lentitud de Felip II en les promeses de suport a la Lliga. *«Monsieur de Nier, envoyant encore dela le Sr. archedinaire de Villemartin, ie vous ay bien voulu escrire ce mot —diu la carta— pour vous dire que ie ne seay que penser de ceste negotiation, voyant la longueur en quoy elle va... ie fais particulièrement estat de votre amitie qui me fait vous prier de me mander ce que vous en pensez et ce que ie puis esperer pour le secours quil a pleu a saMte de me prometre»*. La carta havia arribat a Tomàs de Banyuls de la mà de l'ardiaca de Villemartin³⁹, que li havia confirmat «la voluntat que el duc de Joyosa desiga servir a V.Mt». Pocs dies després, el 6 i 7 de juny del 1590, Tomàs de Banyuls s'adreçava des de Perpinyà⁴⁰ al secretari del rei i membre del Consell d'Estat Martín de Idiáquez i al mateix rei, tot fent-se portantveu de les lamentacions del duc de Joyeuse. «Y com fins vuy no ha tingut efecte ninguna cosa del tracte, a causa de no aver vingut orde per don Martín de Gusmán⁴¹, com se avia tractat aquí y escrit de part de Sa Mad al duc, estan los fransesos sospitosos de què no sia entreteniment y que no pase en efecte la capitulació feta». El duc de Joyeuse estava preocupat perquè s'acostava la collita i es podia quedar sense exèrcit. «Y que par a la requilida dels blats d'est any no se li mana lo secoro nesesari per asegurar los seus —escriu Tomàs de Banyuls al rei— y cremar los dels enemics, resta ab gran trebal tota la Lliga. Y com s'és vist que fins avuy no sa fet demostrasi[ó] nynguna de la mersè oferta, van desmayant los cavalés de part de la Lliga y tem-se —seguia dient Tomàs de Banyuls al rei— no dexten al Joyosa y se donen al de Bearn, que és lo que més sent lo duc». Les cartes de Tomàs de Banyuls fan pensar que tenia més coses entre mans. Aquestes revelen que estava pendent d'uns tractes amb mossur Daudon

dismissal of Vendôme made it increasingly difficult for catholic opinion among the high noblesse to remain neutral» —escriu Salmon— i el gener del 1590 Mayenne, a contracor, rebia reforçaments hispànics, els quals també eren subministrats per a Mercœur a Bretanya i per al de Joyeuse al Llenguadoc. JHM, SALMON, *Society in crisis...*, p. 259.

36. En aquesta etapa sovint va ser, sobretot, una guerra entre la radicalitat que prenen certs sectors de la Lliga catòlica i l'existència d'ençà de l'adveniment d'Enric IV el 1589, d'un realisme no necessàriament sempre hugonot.

37. A l'AGS-EF hi ha un sumari de cancelleria, mal datat (1592?) perquè ha de ser anterior, encapçalat per les paraules següents: *«Lo que dize Mir de Soraña embiado a España por el marichal de Joyossa y el duque de Joyossa que trae en comision para tratar con su Md. Que viene con respuesta de lo que su Md escribió al duque de Joyossa por medio de Tomàs Vañuls que también ha venido»* en el qual hi consta la petició dels Joyeuse de ser rebuts sota la protecció del rey catòlic. En aquest mateix sumari hi consta també una altra afer en el qual Banyuls fa d'intermediari: *«Demás desto dize Tomàs Vañuls que le dixo el marichal de Joyossa que si su Md trata todavia de la empresa de Inglaterra que procurará que Mosr de Villers governador de Havre?, de grácia que es su sobrino, haga en lo de aquella plaça lo que su Md mandare»* AGS-EF, K1579-B71/110.

38. Arxiu General de Simancas. Estat-França. K1708-P14/9. Carta autògrafa. Es tracta segurament d'Antoni Escipió, quart fill de Guillem gran-prior de Tolosa i duc de Joyeuse després de la mort del seu germà Anne Joyeuse en la batalla, de ressonàncies èpico-patriòtiques, de Coutras guanyada pel príncep de Bearn (octubre 1587), J-P., BABELON, *Henri IV*, pp. 382-388.

39. AGS, EF, K1708-P14/11 (autògrafa). El canonge Casteràs? Els Casteràs senyors de Villemartin tenien béns al Rosselló i P. de Vaissiere, explica que el canonge Casteràs, gran ardiaca de Razès el 1590 va ser enviat a la cort de Felip II a demanar auxili militar, *Messieurs de Joyeuse*, París, 1926, p. 19. Vegeu també, Fernad BRAUDEL, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, París, 1949, que he consultat en la versió castellana *El mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*, México-Buenos Aires, 1953, vol. II, p. 503. Sobre la intervenció de l'ardiaca Villemartin també AGS, EF, K1574-B67/65; K1708-P14/5, 8, 13.

40. Arxiu General de Simancas. Estat-França. K1708-P14/10 i 11. Cartes autògrafes.

41. governador del castell major de Perpinyà. Sobre la lentitud i la urgència (*«promptement secours» «extremement presse»*, VI-1590) també carta i memorial del duc de Joyeuse a Martín de Guzman, AGS, EF, K1708-P14/13, 15 i 18.

(o d'Audou)⁴², governador del comtat de Foix i «molt favorit del de Bearn». Tomàs de Banyuls també estava en relació amb Martín de Guzmán, governador del castell major de Perpinyà, i tenia, a més, lligams amb un cavaller francès, nebot del duc de Joyeuse, que estava a l'aguait de Don Antonio de Portugal, és a dir que seguia la petja del prior de Crato, darrer descendent de la casa d'Avís i rival de Felip II en la successió de Portugal⁴³. Tomàs de Banyuls temia que moltes coses no fracassessin si no es complien els socors del rei al duc de Joyeuse. Encara en una altra carta de Banyuls a Martín de Guzmán del 21 de juny del 1590 escrita des de Perpinyà, el de Banyuls, explica que «*los uguenaos del condado de Foix son baxados a musur Deudo a Carcasona y allí estan a gran consejo de acer la tregua*», per aquesta raó el duc de Joyeuse insistia de nou amb el socors promès «*porque le aprietan de acer la tregua para cojer los trigos*⁴⁴ y que, si tiene esperansas ciertas, que no la ará por ninguna cosa,... Si la letra del duque no fuera en cifra –acabava dient el de Banyuls– *la uviera enviada a VM*»⁴⁵. Certament són moltes les cartes xifrades i desxifrades que es conserven en aquest fons documental i fins i tot s'hi troba un plec indicatiu per desxifrar la correspondència del duc de Guisa⁴⁶.

L'agost del 1590 el duc de Joyeuse rebia un auxili hispànic de sis mil lansquenets hispànics i tudescs acomboiats pel comte Jerónimo de Lodrón⁴⁷; aquestes tropes havien estat acantonades a Cotlliure. I Cabrera de Córdoba afirma la condició de Narbona com a «*frontera de España*» en aquell moment⁴⁸. Tanmateix aquest auxili va ser un fracàs, malgrat l'esforç del comptador Jerónimo de Torrelles per a pagar les tropes el més aviat possible⁴⁹. Això obligà el rei catòlic a enviar sis-cents cavalls lleugers i arcabussers a cavall procedents de Castella «y para que no entrase descubierta esta caballeria, mandó el rei a don Hortensió de Armengol, castellano de Salsas, –explica Cabrera de Córdoba– que levantara mil infantes en el Principado de Cataluña, y que fuese maestro de campo de ellos... y él obedeciese al duque de Joyosa, empleandose de manera que la caballeria no se alargase mucho de los confines de Cataluña, o porque las cosas de Aragón lo pedian, o por no arriegalla entrando mucho en Francia»⁵⁰.

El 24 de setembre del 1590 Tomàs de Banyuls era a Narbona, des d'on escrivia novament a Martín de Idiáquez⁵¹. Les seves paraules no són massa explícites però sabem que era allà «a

42. Jean-Claude Daudon, (o d'Audou), sire de Lévis, el 1575 va ser nomenat governador general del comtat de Foix pels Estat reunits il·legalment a Saverdun. Vegeu, Jean Jaques de LESCAZES, *Le memorial historique contenant la narration des troubles et ce qui est arrivé diversement de plus remarquable dans le País de Foix et diocèse de Pamiers, depuis l'an de grâce 1490 jusques á 1640*. Tolosa, 1644. Edició facsimil, Pamiers, 1989. pp. 97 i 198-199.

43. A.H. de OLIVEIRA MARQUES, *História de Portugal*, Ed. Ágora, Lisboa, 1973, pp. 424-426. *História de Portugal*, direcció de José Mattoso, vol. III coordinat per Antonio Joaquim Romero Magalhães, Ed. Estampa, [Lisboa], 1993, pp. 559-563.

44. Tant els estats provincials dels realistes com els de la Lliga volien allargar la treva de l'estiu del 1589. *Histoire G. de L.*, T. 9 (2) pp. 230 i 235.

45. AGS, Estat-França, K1708-P14/19. (transcripció, castellà).

46. AGS, Estat-França, K1579-B71/52.

47. *Histoire G de L.*, Tom 9 (2), p. 240. Segons informació de Martín de Guzman d'octubre del 1590, a Canet es desembarcaven caixes de moneda en part per pagar els alemanys i arcabussos procedents de Barcelona en previsió del trancament de les paus, AGS, Estat-França, K1574-B67/150.

48. «*El rey católico desde su corte continuamente atendía a su reparo y libertad, y tenía en Colibre cinco mil tudescos conducidos de su coronel el conde de Lodrón a sueldo de su majestad, para enviarlos al duque Scipio Joyosa, gobernador de la Liga en Languedoc, y se oponía al duque de Memoransi, que seguía los sectarios, asistido del gran duque de Toscana, y poseía a Bestiers, frontera de Narbona, de donde sacaba grandes comodidades y se hallaba arrinconado; porque la ciudad de Toloda había pedido a don Phelipe la ayudase de su parte, que mantenía la religión católica, y a Narbona frontera de España*». Cabrera de CÓRDOBA, *Historia de Felipe II...*, vol. III, p. 1323. És interessant recordar que Felip II tenia drets o creia tenir-ne sobre un àmbit territorial tan ampli com el que revela les paraules de Francisco Álvarez de Ribera a Felip II: «*Le service rendu à Dieu serait grand si la couronne d'Espagne réunissait toute la partie de l'Europe qui se trouve entre le Rhin et le détroit de Gibraltar*», Albert MOUSSET, «*Les droits de l'infante...*» p. 61.

49. Cabrera de CÓRDOBA, *Historia de Felipe II...*, vol. III, p. 1323. L'hostilitat que van patir aquestes tropes fins i tot ha fet dubtar del paper del duc de Joyeuse, G. LARGUIER, *Les drap...*, vol. II p. 528.

50. Cabrera de CÓRDOBA, *Historia de Felipe II...*, vol. III, p. 1323. El juliol del 1590 Martín de Guzmán enviava, en nom del rei, a Hortensí d'Armengol davant de Joyeuse amb un despaig i es mostrava molt satisfet pel nomenament del d'Armengol com alcaic de Salses i mestre de camp «*a causa de ser tan buen soldado y muy plático en esta frontera y tan versado en la lengua francesa y conocer unores de franceses que no se puede más desear*», AGS, Estat-França, K1574-B67/61. Més informació sobre Hortensí d'Armengol i les seves activitats a K1574-B67/65, 66, 68.

51. AGS, Estat-França, K1574-B67/142 (autògrafa)

causa de enbiar un gentil ome fransés alí ont és don Antonio». De nou, doncs, apareix una referència al prior de Crato. La carta arribava a mans de Idiáquez, per mitjà d'un cònsol i síndic de Narbona, el qual, segons Banyuls, mereixia ser afavorit, per tal com tenia «tot lo Consell [de Narbona] de sa mà y [era] molt catòlic»⁵². El 3 d'octubre del 1590 en una altra carta, ara de nou des de Perpinyà, Tomàs de Banyuls tornava a adreçar-se a don Martín de Idiáquez en nom del de Joyeuse. «Bon discurs no falta per acabar de levar les forses als ugonaus –escrivia Banyuls–, sinó que lo duc de Joyosa tinga dinés per dar dos mesos continuos paga a sos fransesos, que és sert tota la infanteria del enemic se pasará en son servey, perque may són pagats, y restará lo camp dels enemics flac, y de altra manera los francesos no.s poden conservar a causa que no són pagats. Yo he vists dos cavalés del Monmoransi que se pasaren al servey de la liga, y digueren que si lo duc no pagava y la liga pagava tots se mudarian»⁵³.

Tomàs de Banyuls estava a tota hora disposat a anar a França per tot allò que calgués, tot i que «mos ennemics –deia– me prequen mil inquietuts»⁵⁴

Al costat de la informació relativa al de Joyeuse, Tomàs de Banyuls, ja he dit, sembla estar involucrat en d'altres gestions. El 7 de juliol del 1589 estava en tractes amb mossur Daudon⁵⁵, governador del comtat de Foix, el contingut dels tractes eren prou importants, es tractava de l'oferta feta per part de Daudon a Felip II de posar el comtat de Foix al servei de la causa catòlica, i una carta posterior (juny del 1590) indica que els cònsols de Narbona estaven informats d'aquests tractes⁵⁶. Banyuls s'atribueix l'oferta: «estando Monsr. Daudon tan afligido y lastimado, como era razón de haverle el príncipe de Bearne quitado su gobierno sincausa, fuy a hablarle y assí le dixé como queria perseverar en servicio de un príncipe tan mal agradecido como el de Navarra y, si queria, yo le daría otro consejo mejor; y assí, haviendomelo pedido, le dixé que si podía alcanzar que V. Md le quisiesse tomar debaxo de su real servicio, le aseguraria que hombre de su nación nunca tuvo tanta dicha...»⁵⁷. Els tractes de Banyuls amb el governador de Foix, potser s'inscrivien en l'etapa que Felip II ja aspirava clarament a fer duquesa de Bretanya⁵⁸ i reina de França la seva filla Isabel Clara Eugènia⁵⁹. Un document-sumari de la cort de Madrid de data incerta, però ja segurament posterior a la mort del cardenal de Borbó, és encapçalat pel títol «Lo que dize Tomàs Vañuls que pretende de su Md mossur de Auden»⁶⁰ i explica que mossur Daudon⁶¹

52. G. Larguier insisteix en la posició radical catòlica dels cònsols de Narbona, menys moderats que no Scipiò de Joyeuse. Quin cònsol podria ser? G. Larguier en parla del síndic general de la ciutat Paul Desapchier, però ho era el 1568 i sembla que l'última vegada que fou cònsol va ser el 1580, *Le drap...*, II, pp. 494 i 510. Segons l'inventari de Narbona, els cònsols de la ciutat del 1590 (l'elecció anual es feia el 2 de febrer) van ser el noble Henri d'Autemar senyor de Planasse «controleur» general de la gabel·la de la sal del Llenguadoc, Louis Dumas burgès, Bernard de Molins, Jean Nafac, Paul Martinenc i Jean Mareschal. Aquell any s'afegia al jurament habitual el text següent: «el néaulmoings n'hobéir a aulcun roy héritique ny ses fauteurs M. de Montmorancy ny M. de Rieux», *Ville de Narbonne. Inventaire des archives communales antérieures a 1790, rédigé par M. Germain Mouyès archiviste du département de l'Aude. Série BB, Tom I, Narbona, 1872, pp. 102-103.*

53. AGS, Estat-França, K1574-B67/151 (autògrafa)

54. *Ibidem*. Es tracta dels cadells i encara dels efectes de la «batalla del pont de Prada» de gener del 1580?. Vegeu N. SALES, *Els segles...*, p. 261. També LAZERME, *Nobles...*, biografies de Tomàs de Banyuls i Joan de Llupià.

55. AGS, Estat-França, K1570-B63/157. És original però no autògrafa i és duplicada, una mig xifrada i l'altra del tot desxifrada. El missatge entre el rei i Banyuls és un tal Antonio Moreno. També hi consta com a mer intermediari el «veedor Isnuça o Isunça» [Lanuça?] i es diu que cal que Andrés de Prada n'estigui informat. Tanmateix el mateix Banyuls afirma que «para su mayor inteligencia conviene que yo lo vaya a tratar a boca con V Md» i demana un guiatge perquè cap ministre del rei l'impedeixi el pas. Banyuls diu que mossur Daudon té molta pressa a saber el sí o el no de Felip II i que cal anar de pressa perquè «esta nación francesa és variable... y la tardança puede ser dañosa». Martín de Guzmán tenia a l'ex-governador de Foix «por muy doblado», AGS, Estat-França, K1574-B67/150.

56. AGS, Estat-França, K1574-B67/151 (autògrafa, català). A l'ACA també una carta dels cònsols de Perpinyà notifiquen uns avisos fets pel duc de Joyeuse i els cònsols de Narbona, Consell d'Aragó, lligal 235 doc. 18 (13-V-1589).

57. AGS, Estat-França, K1570-B63/157 (original, però no autògrafa, castellà).

58. Segons Albert Mousset hauria existit, de temps, una política bretona del rei catòlic, lligada a l'empresa contra Anglaterra, «Les droits de l'infante Isabelle-Claire-Eugéne a la couronne de France», *Bulletin Hispanique*, 16 (1914), pp. 46-79.

59. JHM, SALMON, *Society...*, pp. 268-269. A. JOUANNA, *La France...*, pp. 609 i 614.

60. AGS, Estat-França, K-1579-B71/111 (sumari de cancelleria).

61. Els anys coincideixen amb la seva destitució pel príncep de Navarra. El 1589, mossur Daudon, per la seva manca de prudència i els seus excessos i crueltats, va ser destituït i substituït, eventualment si més no, per Montloutet. J.J. de LESCAZES, *Le mémorial...*, pp. 109-110, 199 i 240. De la relació entre Daudon i Banyuls se'n parla també a AGS, Estat-França, K-1574-B67/64 i del pla Daudon també a AGS, Estat-França, K1600-B85/23. El nom del nebot de Daudon i el lloc on morí es troba a AGS, EF, K1600-B85/26.

oferia l'ocupació del comtat de Foix a la causa catòlica, ocupació que si més no desviaria l'atenció del príncep del Bearn cap una zona que el rei de Navarra considerava segura. Per portar endavant l'empresa sol·licitava del rei hispànic dos mil infants i dos cents cavalls. No volia diners anticipats, sinó un pagament per mesos i a remolc dels resultats de la campanya. Daudon juraria fidelitat a Felip II en tots els territoris ocupats però, a canvi, suplicava al rei que li donés «*su palabra real de que si succediere que a él lo desposean y quiten por esto lo que agora tiene, su Magestad se servirá de ampararle y darle con que viva en España*». El missatger de la carta era mossur de Ventallola, nebot de mossur de Daudon, i moria de malaltia a Girona. Calgué la indicació de Tomàs de Banyuls per trobar els documents del missatger mort, que eren dins la sella del seu cavall.

Aquest document de Banyuls sobre l'oferta del governador del comtat de Foix sembla coincidir en el temps amb la repressió de les turbacions d'Aragó. El fons documental permet observar les connexions que hi va haver durant l'any 1592, si més no, entre Alonso de Vargas i els homes de la Lliga Catòlica del regne de França⁶². El 8 d'octubre del 1592 era el bisbe de Comenge⁶³, al servei del rei hispànic, qui s'adreçava a Alonso de Vargas. Li explicava «*la disgracia de las cosas de Languedoc*» i les angoixes d'Emmanuel de Savoia marquès de Villars, del seu germà el senyor de Montpezat i del senyor de Lansac⁶⁴. El 3 de novembre, era el mateix marquès de Villars qui li escrivia alarmat per l'evolució de les coses a la Guiena, i li suplicava la seva intervenció a les Cévennes⁶⁵. Després de la desfeta dels «royalistes» davant de Lautrec, l'ofensiva del mariscal Guillaume de Joyeuse entorn de Montauban i el setge de Villemur van acabar amb una desfeta de l'exèrcit de la Lliga, en bona part, sembla, hispànic, i el mariscal Guillaume de Joyeuse hi trobava la mort⁶⁶. Aleshores, unes altres cartes, aquestes del senyor de Montpezat des de Grenade, prop de Tolosa, explicaven a Vargas el fracàs catòlic de Villemur, fracàs aparentment menor, però que havia alçat els ànims de l'enemic i li demanava també la seva intervenció militar. Amb tot, no s'acabaven aquí les peticions de Montpezat a Vargas, sinó que a més li demanava també que exercís la seva influència prop del rei per tal d'obtenir una suma de seixanta mil escuts. Amb aquesta quantitat –deia– la guarnició de l'enemic a Baiona es retiraria d'aquella plaça, cosa que facilitaria la conquesta del Bearn⁶⁷.

62. Una carta original de Vargas al rei planteja determinades operacions on Catalunya podia quedar implicada: «*La gente de Languedoch ya he dicho a V.M.d. que se puede juntar fácilmente en Francia con este exercito passando por Benaque la buelta de Tolosa o viniendose más arriba hazia los montes por cerca del condado de Fox o por dentro de Cataluña juntarse con nosotros a la frontera de Monçón o Graos*» AGS, Estat-França, K1708-P14/54 (20-VII-1592).

63. Les cartes i informacions del bisbe de Comenge són força interessants, explica la influència dels jesuïtes sobre el parlament de Tolosa; es manifesta contrari a la cruent repressió de Felip II sobre Aragó, no es pot confiar només amb el «*cuchillo*», diu; tot queixant-se de «*las nieves, los bandoleros*» dels camins i dels heretges, demana suport al rei catòlic i es congratula dels èxits dels «*verdaderos cristianos*» i diu –en una carta suposadament autògrafa en castella– que «*los enemigos de la santa fe quedan por esso tan 'enrabados'*», així com ofereix a Felip II «*las despesas y banderas vencidas del enemigo para S. Lorenzo de la vittoria*»; lloa la fidelitat aranesa (de la qual també se'n parla en una carta anònima adreçada a Alonso de Vargas (AGS, Estat-França, K1708-P14/31), parla de les «*sinagogas de los hereges*», explica que «*la mayor parte de la gente baja de Çaragoça es de Bearne, que hazen comerió de capas y destas visten la mayor parte del pueblo, y con esto no són conocidos y han sido los más sediciosos de los derrederos movimientos y muchos dellos también estan en Barcelona, que escriben a la prinçesa de Bearne que aquella çudad va esperando los successos de Çaragoça por hazer lo mismo con todos los lugares de Cataluña, si la ocasión se les ofresce*», i aspirava a què «*el infierno de los luteranos se dividiese*», està irritat amb la conducta de la comtessa de Sault a Provença –darrera de la qual hi havia també l'afavorir o no les ambicions de duc de Savoia, A., JOUANA, *La France...*, p. 608– «*esta condesa hermafrodita desea casarse con el dicho la Valeta, y por esto ha dexado el partido católico*» i tot lamentant la situació de carestia i per motivar el rei catòlic afirma que «*los de Marsella por ser todos de comerió no pueden vivir sin hazerlo en las tierras de su Md o en Barberia*». AGS, Estat-França, K1708-P14/36, 39; K1578-B70/27, 28, 29, 30, 107 (el document 30 és en part xifrat i desxifrat). En relació a la Vall d'Aran i les guerres de religió vegeu: Patrice POUJADE, *Une vallée frontière dans le grand siècle. Le Val d'Aran entre deux monarchies*, Universitat Pyrè Graph, Aspet, 1998, especialment pp. 96-118.

64. AGS, Estat-França, K-1708-P14/67 (autògrafa, castellà i nota de cancelleria).

65. AGS, Estat-França, K-1708-P14/75 (original, francès)

66. J-P. BABELON, *Henri IV*, p. 533. *Histoire G de L*, T. 9 (2), pp. 250-254.

67. AGS, Estat-França, K-1708-P14/76-77 (original, francès). Pel que fa a l'intent d'operació a la inversa, és a dir d'invasió d'Aragó pel Bearn, vegeu G. MARAÑÓN, *Antonio Pérez*, Madrid, 1948, vol. II pp. 625-634 i Carlos J. CARNICER GARCÍA i Javier MARCOS RIVAS, *Sebastián de Arbuzo. Espia de Felipe II*, Madrid, 1998, pp. 114-131. Pel que fa a la rebel·lió aragonesa vegeu, Jesús GASCÓN PÉREZ, *Bibliografía crítica para el estudio de la rebelión aragonesa de 1591*, Instituto Fernando el católico, Zaragoza, 1995. Sobre la rebel·lió d'Aragó és molt interessant la carta de Pedro Velasco al rei de 20-IX-1592 on es parla dels furs i de desarmar els moriscos, AGS, Estat-França, K1708-P14/64.

La mort de Guillaume mariscal de Joyeuse trasbalsà momentàniament la situació. El duc de Mayenne, però, de seguida cedia la plaça de mariscal de França a Antoine Scipion, quart fill del traspasat⁶⁸. La mort del mariscal va fer posar en marxa Tomàs de Banyuls. En carta adreçada a Felip II, Banyuls escriu: «*En el punto que se supo la muerte del duque de Joyosa me pase en Fransia a ver como estavan aquellos pueblos de Lengadoc, y si avia alguna mutasi6n en ellos para dar ras6n a V Mt d'elo*». En aquesta carta autògrafa adreçada al rei, explica el seu contacte amb Henri de Joyeuse, el fill caputxí de Guillaume. Detalla l'arribada, durant la seva estada llenguadociana, d'una carta del duc d'Épernon dirigida a Henri de Joyeuse, de qui era cunyat, més que tip de Vendôme, és a dir del rei de Navarra⁶⁹. D'altra banda la carta de Banyuls deixa entendre que el panorama llenguadocià era força incert i estava prou dividit i no pas entre catòlics i hugonots. Estava dividit «*en dos bandos. Los unos quieren Espa6a y s6n los m6s poderosos [en el sentit de quantitat], los otros el rey de Fransia que ser6*»⁷⁰. Tomàs de Banyuls a Carcassona lligava informació i/o contactes directes o indirectes amb el duc d'Épernon, amb monsieur de Diguers del Delfinat o amb monsieur Honous que governava –deia– Carcassona, Montreal, Castelnaudary, Fanjeaux i tot el país de Razès i part del de Lauragais; també a Carcassona, Tomàs de Banyuls seguia lligant caps amb Narbona, buscant sempre la manera d'assegurar més aliats al servei de Felip II⁷¹. Moltes de les coses cal –diu– assegurar-les «a boca» perquè sempre es temia «no se perdiessen las cartas»⁷².

La correspondència de l'any 1593 està presidida pels rumors insistents d'una nova treva i per la voluntat que aquesta, en tot cas, tingui lloc en el moment més favorable per a la Llaga Catòlica.

La xarxa informativa de Felip II al Llenguadoc era també coberta per homes aragonesos, en especial els Bardaixí des dels anys seixanta⁷³, però el 1593 qui informava el rei de la situació del Llenguadoc era, sembla, sobretot Jerónimo de Torrellas, el pagador de les tropes tudesques, que abans havia estat veedor a Catalunya⁷⁴. Sabem que el 12 de gener del 1593 Banyuls enviava a Martín de Idiáquez «*les articles de la tresve qui a este faite en Languedoc*»⁷⁵, però és Jerónimo de Torrellas qui explicava al rei des de Narbona (8-abril 1593) i des de Limós (2-maig-1593) la situació militar i política del Llenguadoc⁷⁶. La treva

68. *Histoire G. de L.*, Tom 9, p. 248.

69. La carta de Tomàs de Banyuls diu que el d'Épernon explicava al seu cunyat Enric de Joyosa que el de Vendôme l'havia intentat assassinar a traïció. AGS, K1578,B70/144 (autògrafa, en castellà).

70. Sobre la situació del territori vegeu especialment el capítol VIII: «Narbonne ligueuse. Les troubles de religion en Narbonnais» de l'obra de G. LARGUIER, *Le drap...* vol. II, pp. 491-553 i per aquest moment concret, especialment les pàgines 519-538 sota el títol: «1589-1592: les années terribles».

71. Les relacions comercials entre Catalunya i el Llenguadoc, tal com es desprèn del llibre de G. Larguier, segurament facilitaria els contactes. Martín de Guzmán, per exemple, escriu des de Perpinyà a Martín de Idiáquez «*y como en Besies y en Pesinas, ciudades que estan a su deboci6n en esta [sic] Languadoc por teneries guarnici6n dentro [el ressaltat és meu], se hacen ferias cada a6o, donde concurren los mercaderes deste condado y del principado de Catalu6a a proveherse de len6eria y de otras cosas necesarias y ansi mesmo lo bienen a embarcar a Frontina y a otras villas de la marina questan a su deboci6n, toca en la suya en lo tocante al comercio*». AGS, Estat-França, K1574-B67/150 (3-X-1590).

72. AGS, K1578,B70/144 (autògrafa).

73. Joan de Bardaixí tenia confidants a Tolosa (febrer del 1564), estava en contacte amb el mariscal Blaise de Monluc (1564-1566) i s'escriu amb Felip II (1564-1567), AGS, K1501-B18 i K1503-B19, K1505-B20, K1506-B21, K1508-B21. Cal preguntar-se si Felip II va aprofitar la seva estada en terres de la corona catalano-aragonesa (Corts de Montsó-Barcelona de Montsó-Barcelona del 1563-1564) per concretar millor l'activitat de Joan de Bardaixí. Després s'hi afegí Felip Bardaixí, germà de Joan, que tot i el seu contenciosos amb la Inquisició de Saragossa passava «avisos» a la cort de Madrid des de Tolosa (entre 1568 i 1572) AGS, K1510-B22, K1514-B26, K1526-B32, K1527-B33. Julián PAZ, *Secretariado de Estado. Capitulaciones con Francia...*, dona moltes més referències tant de Joan com de Felip Bardaixí. Sobre els Bardaixí al servei del rei i de la Inquisició vegeu COLÁS-SALÁS, *Arag6n en el siglo XVI...*, pp. 208-276 i Pilar SÁNCHEZ, «Ribagorza...». El mariscal Monluc en els seus *Commentaires* dedica diverses pàgines a l'actuació militar de Felip Bardaixí al servei de la causa catòlica durant l'any 1562, que participa en l'assalt del castell de Castelviel, acompanya a Monluc en la marxa sobre Bordeus, participa en el setge de Monségur, i és ferit en el setge de Penne, *Commentaires de Blaise de Monluc, maréchal de France*. vol II (1553-1563), Édition critique publiée et anotée par Paul Courteault, Paris, 1913, pp. 473, 475-477, 498-500 i 510. Monluc parla del «*capitaine Bardachin*» i de la «*compagnie de Bardachin*», i, en concret, en cita la seva companyia de més de cent homes, els anomena indistintament «*ses bandoliers*», «*ses soldats*», «*les arquebusiers*», «*ces dix ou douze arquebuziers à cheval*». En un cas ens diu que el seu «*enseigne*» és el capità Vinos, que P. Courteault pensa pot ser Jean de Binós d'una família de Comenge, és a dir un gasc6. En relació als Bardaixí vegeu també Pilar SÁNCHEZ, «senyors de la muntanya i hugonots a les alteracions d'Aragó», *Congrés Internacional, Felip II i la Mediterrània, Barcelona, 23-27 Novembre, 1998*, (en premsa).

74. Cabrera de C6RDOBA, *Historia de Felipe II...*, vol. III p. 1323.

no havia estat ben rebuda pels estats de la Lliga Catòlica «y hacen ynstànçia al duque de Joyosa que la vuelva a rromper». Per la Lliga Catòlica més que una treva hi havia una «traza de paz cubierta» molt perillosa perquè havia coincidit amb la caiguda d'Aubenas i es temia una ofensiva per sorpresa de Montmorency. Jerónimo de Torrellas en aquesta carta feia de portantveu del duc de Mayenne i de la Lliga en general. «Se perderà menos y asegurará más las cossas de la causa catòlica con guerra» –deia–, i en nom de la Lliga demanava a Felip II deu mil ducats mensuals per a proveir la infanteria i cavalleria franceses, desfetes després del fracàs de Villamur, i dos mil infants procedents de l'exèrcit de Vargas que estava ocupant Aragó, sempre i quan, però, fos «*ejército formado*» per evitar despeses «sin ganar nada». Una treva sense el suport financer i militar de Felip II significaria, deia, perdre els homes mobilitzats que encara tenien, com li estava passant a l'enemic a la Provença i a la Gascunya. Torrellas, en nom de la Lliga, proposava sostenir una treva eventual just només per a fer la collita «*que según la carestia y esterilidad que ay es tan necesaria y aún forçosa*»⁷⁷ i, mentre no arribava l'ajut, reforçar la guarnició del castell de Perpinyà amb alemanys «*y hechar voz que son doblados y que estan promptos para en siendo necesarios*». Sense aquestes garanties, el cardenal de Joyeuse no s'atrevia a deixar el duc, germà seu, i marxar cap als Estats Generals, és a dir, cap els Estats Generals de París dits de la Lliga, que van tenir lloc entre el 26 de gener i el 8 d'agost del 1593⁷⁸. En qualsevol cas, el cardenal volia ser-hi abans que arribessin a tractar «*del punto de subçesion de corona que és el principal de disponer a yr a ellos*». Tots els esforços destinats a bloquejar la llei sàlica van fracassar i les conferències de Suresnes de maig del 1593 i l'abjuració d'Enric IV van canviar del tot el panorama⁷⁹.

Al costat de Tomàs de Banyuls i de Jerónimo de Torrellas, també trobem Joan de Llupià formant part d'aquest aplec d'agents. Joan de Llupià s'adreçava al duc de Maqueda, lloctinent de Catalunya, que estava en connexió amb el mestre de Camp Juan de Urbino. El 20 de juny del 1593⁸⁰, des de Llupià⁸¹ deia saber, a través d'una connexió francesa, que el 20 de juliol els Estats jurarien el rei de Navarra com a rei de França. Entretant afirmava que el duc de Montmorency, per dissimular l'operació havia deixat els seus 3.000 mil infants i 400 cavalls al duc d'Épernon i al seu gendre el comte d'Auvergne, i preparava l'ocupació de Salses i de Perpinyà. El de Montmorency, volia –deia Llupià–, evitar qualsevol contraofensiva dels aliats de la Lliga després del nomenament del de Navarra com a rei de França, ja que s'esperava que aquest seria «*nombrado por rey*» però no seria «*obedecido de todos*» «*An tomado la altura del fosso del castillo de Salses por la parte de Tramontana –explica Llupià– y han hallado a su parecer que tiene cerca de quatro canas y pretenden que la muralla no seria dos canas más que el fosso*». Segons Llupià, pretenien escalar-lo i introduir-hi 200 arcabussos, convençuts que el castell «*está muy desapercivido de gente y de todo lo demás*

75. AGS, K1578-B70/145. És una carta escrita en francès i castellà per dues mans. Només la part castellana és lletra original de Tomàs de Banyuls, això ens obligaria a fer una reflexió sobre les llengües conegudes per Banyuls, català, castellà, de segur francès, però al Llenguadoc l'occità, proper al català, degué ser la llengua de comunicació. «Quaix cathalà», segons anota un notari reial de Narbona l'any 1690, N. Sales, *Els segles de...*, p. 458. Ara bé, mentre el 1590 Tomàs de Banyuls escriu en català a Martín de Idiàquez i al rei, el 1593 ja ha après a fer-ho en castellà. Sobre aquesta treva convinguda entre els ducs de Montmorency i de Joyeuse davant de la desolació del país, vegeu *Histoire G. de L.*, T. 9 (2) p. 257. Va ser convinguda el 14 de desembre del 1592 per un any. També G. LARGUIER, *Le drap...*, p. 531. G. Larguier explica que després de Villemur amb la mort d'Antoni Escipió de Joyeuse Felip II abandonà els catòlics del Llenguadoc. Efectivament un carta des de Narbona de Jerónimo de Torrellas a Juan de Idiàquez d'abril del 1593 parla de «*lo que por acá pasa y el estado en que esto queda quanto a la tregua que se confirma, lo que e representado ante Veya que havia de causar mayor confusión a los catòlicos desta provincia, como la tienen por verse desabrigados de amparo de S. Md por aquella causa*», K1708-P14/119. Tot i així una carta del governador dels Comtats Joan de Queralt al duc de Maqueda des de Perpinyà de 8 de juny de 1595, demostra que encara hi havia més o menys relacions entre els de Joyeuse i la monarquia hispànica, AGS, Estat 342/186, 187. Vegeu també nota 93 d'aquesta comunicació.

76. AGS, K1708-P14/120 i K1708-P14/122. Cartes originals.

77. Sobre la conjuntura agrària en el Llenguadoc, vegeu E. LE ROY LADURIE, *Histoire du Languedoc*, París, 1962 i *Ibidem*, *Les paysans de Languedoc*, SEVPEN, París, 2 vols. 1966.

78. A. JOUANNA, *La France...*, p. 366 i pp. 614-615.

79. J-P BABELON, *Henri IV*, pp. 635-636

80. AGS, K1708-p14/128 (Còpia).

81. Joan de Llupià també actuava militarment. G. Larguier explica que alguns caps militars de la Lliga en la Narbonesa es reclusaven entre «*les petits hobereux, contrairement à d'autres régions*» i posa el «*sieur de Loupian*» com exemple, cosa que faig aquí avinent, estigui o no relacionat amb els Llupià catalans. *Le drap...*, pp. 505, 541.

necesario»; entretant l'operació seria reforçada amb «*vajeles y tartanas con mucho secreto*», i en la mateixa nit l'operació seria completada amb l'entrada a Perpinyà amb morters per les portes de Nostra Senyora del Pont i de Sant Martí i pel baluard de Sant Francesc, i es farien forts al monestir del Carme, perquè era tan alt com el castell. «*Y todo el dicho hombre que v.m. conoço lo a oydo a boca de personas muy graves y de mucho secreto del duque de Memorensi, y como el [és a dir, el confident] tiene amistad con todos ellos no se guardan d'él*». Joan de Llupià demanava una gratificació per al seu informant. «*Téngole tan ganada la voluntad –deia– que por servir a su magestad y a su excelencia me descubrirà siempre lo que entendiere, y aun si le gratificase su excelencia del trabajo acudiría a estar siempre a la mira y nos havisaria siempre de todo lo que passare con mucho secreto, que, por lo que le va de su vida y peligro, hara ésto y todo lo que yo le encargare mejor que nadie en toda Francia... Si se adelantaren a dar algunos dineros y faltare de lo que se offressiese, los pagaré yo sin otra averiguación*». Però el més sorprenent d'aquest avís de Joan de Llupià és la segona part de la carta, en la qual s'ofereix i es compromet a posar en mans de Juan de Urbino o del duc de Maqueda Bernat de Guimerà, que aleshores –diu– era a Avinyó, i es trobava foragitat de pau i treva i sota l'oferta de mil lliures per la seva detenció viu. Joan de Llupià fins i tot estava disposat, si calia, a pagar de la seva butxaca la meitat de la gratificació⁸². «*Mi voluntad –diu Llupià després de fer l'oferta– es desentrañarme por servir a Su magestad y a su excelencia y acudir a sus cosas, y parece que por cosas pasadas, antes que el señor don Manrique de Lara me las perdonase, los enemigos de aquel tiempo me calunian sin culpa y... deseo vivir con quietud y seguridad*». És més, el de Llupià, tot insistint en el valor del seu contacte francès, amb el qual fins i tot assegurava podria apoderar-se de Leucata, si el rei ho volgués, demana al lloctinent un guiatge fins a Sant Miquel de setembre, per poder-se moure en llibertat en les seves gestions. El fet sembla clar: més que un espia de Felip II, era un vell proscrit que buscava la renovació de la confiança del rei i feia mèrits a través d'avisos reals o imaginaris. Ara bé, el comportament voluble del rei i dels grans senyors de França, les històriques relacions comercials de Catalunya i el Llenguadoc i la lectura atenta de la situació política del Llenguadoc durant les guerres de religió fa prou difícil acusar Tomàs de Banyuls o Joan de Llupià de pura i simple connivència amb els hugonots de França, abans o després de la seva remissió.

Pel que fa a Joan de Llupià, el seu valedor sembla ser el duc de Maqueda, aleshores lloctinent de Catalunya. Maqueda feia arribar la carta de Joan de Llupià al rei amb una de pròpia (Barcelona, 26 de juny del 1593)⁸³. Són dos els motius pels quals la feia arribar al rei, «*porque aunque en la elección del rey de Francia V.Md tenga más particulares nuevas y ciertos avisos, yo no haga falta en lo que de mi parte*»; però encara hi havia una altra raó més poderosa, demostrar al rei «*quan enterados estan de la flaqueza de la frontera*»⁸⁴. «*Es menester particular favor de Dios para que no subcedan muchos desastres y assí suplico a V.Md que pués llegó de las Indias el oro y plata se sirva de proveer esto*»⁸⁵. Maqueda era partidari de donar-li el guiatge que Joan de Llupià havia demanat, tot i que afegia: «*procuraré no me engañen*». Maqueda, fins i tot, empenyia el de Llupià a portar endavant l'operació de Leucata⁸⁶ per no perdre Ôpol, ara bé sense compromís oficial, i preguntava fins a quina xifra de diners es podria establir pel

82. Bernat de Guimerà era de la facció nyerro i Joan de Llupià, cadell. Bernat de Guimerà el 1592 va ser foragitat de pau i treva i declarat enemic del rei i li van ser segregats els béns. El trobem després exiliat a Roma (1596), any en què el duc de Sessa demana la seva remissió al duc de Maqueda. En descàrrec de la seva situació el 1597 participava en la defensa de Perpinyà contra els francesos en la guerra del Rosselló (1596-1599), com ho feia Gabriel de Llupià, Eva SERRA, «Els Guimerà, una noblesa de la terra», *Recerques*, 23 (1990), pp. 9-36. Pel que fa a la guerra del Rosselló i a Gabriel de Llupià, N. SALES, *Els segles ...*, pp. 93-99.

83. AGS, K1708-P14/130.; K1708-P14/136. Original i sumari de cancelleria.

84. «*Salses que no tiene la tercera parte de gente y esa desnuda y muerta de hambre y sin artilleria ni cosa de provecho*» K1708-P14/130. L'historiador de Perpinyà Pierre Vidal, parla especialment de dues invasions: la del mariscal d'Ornano del 1597 que Núria Sales («Bandoliers...») ja s'ha encarregat d'advertir que no va ser de protestants i la del 1592 que arribà fins a Vinçà i que també costa de saber fins a quin punt es pot considerar una ofensiva protestant i que de fet era una resposta a l'actuació hispànica al costat de la Lliga. P. VIDAL, *Histoire de Perpignan. Des origines au XIX siècle*. París, 1897, pp. 162-163. Sobre invasions o incursions franceses a Catalunya en el curs del segle XVI vegeu N. SALES, *Els segles de...* p. 83 i també Angels CASALS, *Emperador i Principat: Catalunya i les seves relacions amb l'Imperi de Carles V (1516-1543)*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1995. *Ibidem*, «Estructura defensiva de Catalunya a la primera meitat del segle XVI: els Comtats de Rosselló i Cerdanya», *XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Actas. Saragossa, 1996, tom. I, pp. 85-93.

traspàs de mans d'aquell castell. La documentació demostra que castells de guarda i viles tenien un preu que podia oscil·lar entre els dos cents i els dos mil ducats⁸⁷. Maqueda, pocs dies després, i en una altra carta al rei ens aclareix algunes incògnites d'aquests senyors «bandolers» d'ahir i aleshores espies de la monarquia: «*Mandame V Md que yo havise quien és don Juan de Lupián y porque causa està ausente en Francia para entender mejor el fundamento que se debe hazer en sus havisos. Don Juan de Lupián es uncavallero honrado deste Principado, heredado a la raya de Francia, con opinión de que es hombre por su persona, tiene inteligencias en Francia, y a dado algunos havissos que han salido ciertos. Es de la opinión de Cadell, un bandolero que ha habido en este Principado de algunos años a esta parte, con lo qual, y con ser de su condición amigo de las armas y algo inquieto, se a atravesado en algunas cosas andando con malas compañías, cosa muy hordinaria en este Principado y que, aunque se castiga mucho, se a de sobreseer algo, por la gran cantidad de gente que está tocada en este género de delicto. Pero éste por ser de más calidad y más hombre que otros, obliga a hazer más casso d'él y procurar haverle, y él se guarda y procura salir de más haziendo algun servició*»⁸⁸.

Maqueda sembla tenir més bona opinió de Joan de Llupià que no pas de Tomàs de Banyuls. Si Joan de Llupià proposava negociar el lliurament de Leucata, la proposta de Tomàs de Banyuls era molt més arriscada i compromesa. Tomàs de Banyuls en les darreres cartes localitzades escriu (19 d'agost del 1593) a Martín de Idiáquez des de Puigcerdà procedent de Tolosa⁸⁹ i manifesta una gran preocupació per l'avenç que estava fent la causa del navarrès ajudat per la treva. Arreu del Llenguadoc –diu– «*se an dado a la ganancia de la tregua, que no desean sino la quietud de sus asiendas, solo el interés es todo*», «*y el dinero que su Magestad gasta és mal empleado*», «*los ereges són contentos*» i el duc de la Joyeuse, que només vol satisfer la població, està disposat a confirmar la treva, i, entretant, els narbonesos estan «*muy trocados del que solian, porque el duque de Monmoransi a ganado algunas voluntades, y no ablan con aquella fervor solian de entregarse a Su Magestad*» i per altra part les tropes «*tudescas pasan tanta miseria que és lástima porque van pidiendo por Dios los más dellos*». Hi ha excepcions entre els principals, com és cas de mossur de Honous que està «*muy desabrido del duque de Joyosa*», i que té a càrrec seu totes les places que van des de Carcassona fins a Tolosa, o el cas del duc d'Épernon, que ha enviat un bisbe a Roma per aclarir com es resoluria la seva situació si es passés a la lliga catòlica⁹⁰. Tanmateix, «*legado a Tolosa y tratado con toda esa gente e visto más a la clara lo que puede Bandoma y quan mejorando va su partido de cada dia...*, que he oydo a mutxos, y estoy yo a la misma opinión, que solo su muerte puede ser...remedio», «*estando desvelado en ésta, aunque no tengo orden de su Magestat ni se suvoluntat, e pensado como se podia poner en esegusión la muerte deste onbre*», d'aquest «*mal príncipe*», diu en una altra ocasió. Tomàs de Banyuls proposava l'enverinament del rei de Navarra amb una metzina feta per un metge amic seu el qual tenia accés directe al comte de Bearn a través d'un germà que era «baylet de cámara de

85. AGS, K1708-P14/133 i 136. Original i sumari de cancelleria.

86. Jean de Brosse senyor de Barri governador de Leucata havia estat fidel als Joyeuse fins l'abril del 1589 que s'havia passat a Montmorency, tot debilitant la posició del de Joyeuse. G. LARGUIER, *Le drap...*, pp. 502, 519, 522.

87. Un document de la secció Estat de l'arxiu de Simancas de 14 de març del 1595, amb lletra de Tomàs de Banyuls, especifica els preus que viles i castells posen al rei Felip II per obrir les portes momentàniament a Felip II. La vila de Sant Pau: 300 ducats, la de Quillan: 300, la de Candiac: 500, la de Limós: 2000, Fanjaux amb el seu fort: 500, Montreal i el seu fort: 700, Laurac amb el seu fort: 200. També hi consten el castell de Puylaurens de Quérigut? i de Pierapertusa sense especificar quantitat. I afirma el document: «*estos castillos y villas s'entienden con todas sus aldeas y es la entrada más segura de Ruysilion para Fransiá*» Aquest memorial de Tomàs de Banyuls pertany al moment en que mossur de la Corteta, en nom de cinc cavallers, convençut que el duc de Joyeuse ja s'havia concertat amb el de Bearn, ofería a Felip II totes les places que anaven des de Leucata fins al comtat de Foix, tot entrant deu lligües dins França, les quals depenien de vuitanta cavallers. El duc de Maqueda no confiava en un pla tan arriscat, amb Leucata ja en tenia prou. AGS, Estado, lligall 342/293 i referències dins 342/291 i 342/294. Era habitual el traspàs de places militars d'unes mans a d'altres per diners. El senyor de Tavannes explica que el governador del castell de Vergy li va traspasar la plaça «*une des plus fortes de tout le país*» per sis mil escuts. *Mémoires de Guillaume de Saulx, seigneur de Tavannes (1560-1596)*, Panthéon Litteraire, Chroniques et Mémoires par J.A.C. Buchon, París, 1854 p. 489.

88. *Ibidem* nota 85.

89. AGS, Estat-França, K1708-P14/137 (original i sumari de cancelleria).

90. Épernon va ser un cas clar d'ambigüetat i ambició.

Bandoma». Es tractava, doncs, d'una proposta, que sense connotació monarcomana, revela tanmateix, que potser algunes maneres de fer de les teories monarcomanes d'aquell moment, estaven també fent forat entre els homes de la Lliga, ni que fos per evitar un rei hugonot⁹¹. El metge demanava cent mil ducats, a cobrar després dels fets, i com a garantia Tomàs de Banyuls quedaria confinat en un castell fins al cobrament de la suma pel metge. Tomàs de Banyuls només demanava que en l'operació hi participés don Joan de Queralt, governador dels Comtats, com a valedor i protector durant el seu confinament. Banyuls feia arribar la seva proposta a Idiàquez a través del lloctinent duc de Maqueda, i aquesta història recomblesca provocava tot un seguit de cartes, entre Banyuls i el duc de Maqueda, entre Joan de Queralt i el duc de Maqueda i entre el duc de Maqueda i Martín de Idiàquez⁹².

Joan de Queralt preguntava al duc de Maqueda què havia de respondre al de Banyuls. «*Ésto cosa tan gruesa –deia– que no oso ablar*». El duc de Maqueda donava a Idiàquez la seva opinió sobre Tomàs de Banyuls. «*Bañuls es tenido por hombre caviloso y malicioso. Al duque de Terranova siendo aquí lugarteniente le coxió, segun dicen, muchos ducados, dando a entender que haria matar a don Antonio el prior de Ocrato, y se tiene por cierto no hizo diligencias*». En canvi, considerava a Joan de Queralt «*hombre de provecho y secreto*», i deia a Idiàquez que només respondria a Joan de Queralt⁹³ però en cap cas a Tomàs de Banyuls fins que aquest no li ensenyés «*el perdón que Su Magestat le ha hecho*». Som, doncs, front d'un altre proscrit⁹⁴ fent mèrits de tota mena davant del rei. Internament els homes del rei reconeixien la importància del projecte, i encara més pel fet que, en qualsevol cas, només caldria pagar un cop enllestit, però era massa aventurat. La resposta d'Idiàquez al duc de Maqueda és molt clara i entra dins el cinisme diplomàtic. «*A propósito de la propuesta de Banyuls –deia Idiàquez– era de las cosas que hechas se podrían agradecer, y por hazer no se debían admitir*», li indicava, doncs, «*desviarse*» de la proposta i «*no dar oydos a aquella*». Martín de Idiàquez escrivia a Tomàs de Banyuls adreçant-lo al duc de Maqueda, «*en todas las cosas...siga su orden, que será siempre de Su Magestat*»⁹⁵. Banyuls segurament s'assabentà del no oficial a través de la carta del duc de Maqueda a Joan de Queralt. Fos cavilós o fos maliciós el cert és que Tomàs de Banyuls el 1597 escrivia al rei lamentant-se de tot el que havia gastat al seu servei i reclamava una ajuda de costa⁹⁶. No diu quantitats però sí que explica en què han consistit les seves despeses. Una part important procedien de les estades a França acompanyat de cavallers armats «*por los peligros que ay en pasar por esta tierra*». En total havia estat 55 dies en el regne de França en tres tongades diferents. En cada viatges'havia hagut de despendre del seu cavall per fer contents els seus contactes. També s'havia vist obligat a fer encàrrecs i portar cap a França

91. Arlette Jouanna ens explica que entre 1589 i 1590 homes de la Lliga, com Jean Boucher o Guillaume Rose, havien fet seves les teories monarcomanes *La France du XVIe siècle. 1483-1598*, Presses Universitaires de France, París 1996, p. 599.

92. AGS, K1708-P14/138 (19-agost-1593) original; K1708-P14/139 (21-agost-1593) original i sumari de cancelleria; K1708-P14/140 (26-agost-1593) original; K1708-P14/141 (26-agost-1593) còpia; K1708-P14/142 (setembre 1593) sumari de cancelleria. K1708-P14/148, minuta (26-setembre 1593).

93. Sobre Joan de Queralt i les seves bones relacions amb els oficials de la monarquia i males relacions amb la Diputació del General durant la dècada dels vuitanta, vegeu Miquel Pérez LATRE, «Les torbacions de Catalunya (1585-1593). De les Corts a la suspensió del nou redreç de la Diputació del General», *Afers*, 23-24 (1996), pp. 59-98. Ernest BELENGUER, «Pròleg: la Generalitat en la cruïlla dels conflictes jurisdiccionals (1578-1611)» dins *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. Anys 1578 a 1611*, Barcelona, 1996, vol. III, pp. IX-XLVI. Penseu que Joan de Queralt, governador dels Comtats, també estava fent «avisos» al rei hispànic des de Perpinyà, com ho confirma una interessantíssima carta seva al duc de Maqueda del juny del 1595 que explicaria, potser, el desig del rei (1602) de fer-lo, amb l'oposició catalana, governador de Catalunya (*Dietaris...*, p. 448) tot desplaçant a Enric de Cardona. La carta de Joan de Queralt verifica entre moltes altres coses com les ràtzies de bestiar es confonien o imbricaven amb incursions d'«*hugonaus y vandoleros*», verifica les confederacions entre terres, permet observar com no és tan clar que mossor de Viver fos un home de Vendôme i demostra que el 1595 Joan de Queralt, a diferència del duc de Maqueda el 1593, no acaba de confiar en Joan de Llupià i des de Perpinyà escrivia al de Maqueda: «*Don Juan de Lupián ha entrado en el condado con sus quatro cavallos que de ahy le han venido y ha estado tres dias y noches dentro, los dias estava con grandes espias y en las noches en campaña, medio dia en un lugar y medio dia en otro. No e querido salir para asegurarle un poco y mostrar que, si no haze mal, no le busco. Si bolvere a entrar, como lo hará cada dia pues tiene cavallos, yo le hago una mui extraordinaria diligencia. Las iglesias són lo que temo*», AGS, Estat, 342/186, 187. 18-VI-1595. Joan de Llupià era un espia espitaf.

94. En aquest cas nyerro. És parla d'aquest perdó en carta dirigida al duc de Maqueda amb signatura autògrafa del rei a ACA, Consell d'Aragó, lligall 265/64 (22-III-1593). També a l'ACA Consell d'Aragó lligall 265/119 hi consta un guiatge del rei en favor de Joan de Llupià (7-VIII-1596).

95. AGS, K1708-P14/144 (3 de setembre 1593). Sembla còpia.

«tres panyos de gris» de Perpinyà i una «piesa de raso». Finalment en cada viatge els seus contactes s'havien quedat amb els seus pedrenyals.⁹⁷

El projecte de don Joan de Llupià sobre Leucata, sí que va tenir, en canvi, el vist i plau i l'entusiasme del duc de Maqueda i, fins i tot, el rei hi va mostrar interès. Són diverses les cartes del duc de Maqueda al rei centrades en l'ocupació de Leucata per la via d'un traspàs per diners. Juan de Urbino havia informat a Maqueda d'un contracte signat entre Joan de Llupià i el seu contacte francès, segons el qual el traspàs es faria per set mil ducats, sis per al contacte i un per l'alcaide del castell. «*Dentro de un castillo del dicho don Juan se estan haciendo escalas para ello, y representa el negocio como cierto*—escriu Maqueda al rei—, *no se an de dar dineros adelantados, sino partida de tabla de Barcelona de don Juan para el francés, con cédula de condición si huviese efecto, de manera que V Magd no se puede pensar a sabido desto por algun papel, y Juan de Horbina me dice que no ay scripto cosa que a el le puedan atribuyr. Pareceme negocio de mucho provecho... disimulando ser de V. Md, como trabesura de don Juan... ayudandole, o luego se pondrá alcaide*»⁹⁸. Amb tot, el pla se'n va anar en orris a causa d'una delació⁹⁹. L'interès de Maqueda per l'afer de Leucata s'explica per la seva preocupació davant d'una frontera tan perillosament desguarnida¹⁰⁰. A més, els llocs catòlics de França i sota l'òrbita de la Lliga havien advertit als pobles veïns de Catalunya que dos mil infants i tres-cents cavalls dels ducs de Montmorency i d'Épernon s'havien acostat a la frontera. Potser, però, només confirma l'existència dels seculars vincles de lligams i patzeries entre els pobles de muntanya¹⁰¹, més que no pas l'eventual existència d'una solidaritat catòlico-política. Paral·lelament, el duc de Maqueda sabia per Jerónimo de Torrelles, veedor i comissari del regiment alemany en el Llenguadoc, que hi havia rumors insistents que el duc de Montmorency volia que el duc d'Épernon prengués Salses i saquegés Perpinyà. Fet que confirmava els «avisos» de Joan de Llupià de juny del mateix any. En aquesta carta de 30 d'octubre del 1593¹⁰², Maqueda torna a fer inventari del mal estat de la frontera i es queixa que tot i, infinitat de vegades que ho havia fet constar en el consell de guerra, amb prou feines li havien fet cas. Els edificis estaven mal parats i sense artilleria, a Roses hi havia dos o tres peces, a Perpinyà tres o quatre i a Salses «*creo que ninguna*» i pràcticament no hi havia guarnició. A Salses els homes de la guarnició no arribaven ni a la quarentena «*y esos, de la tierra, mal hechos, desnudos y muertos de hambre, y cada dia menos y peores. Perpiñan está de la mesma manera...debense más de ciento y treinta mill*

96. AGS, K1600-B85/26. En cap moment no sembla que aquests «agents improvisats» cobrin. El perdó reial podria haver estat la seva manera de cobrar?

97. AGS, K1600-B85/26, any 1597 (original). G. Languier, referint-se a la ruta de Narbona a Carcassona, parla del pas constant de marxants, «*car il y a toujours un marchand, des charretiers, des tissus d'importation qui valen cher...*», *Le drap...*, p. 523. En relació als pedrenyals, N. Sales —*Els segles de...*, pp. 324-325— ja ha observat que malgrat les prohibicions en van augmentar la producció i l'ús. Seria curiós comprovar si hi hagueren molts pedrenyals catalans al Llenguadoc.

98. Tenint en compte que la procuració reial dels Comtats del Rosselló i la Cerdanya havia quedat vinculada a una branca dels Llupià, potser té sentit aquesta negociació i aspiració de, tot i que Joan de Llupià no pertanyia a aquella branca. Tant els Banyuls com els Llupià coneixien prou bé el territori fronterer. Els Banyuls el coneixien per tal com sovint havien estat veygers de la Cerdanya o del Conflent, N. SALES, *Els segles de ...*, pp. 67, 176, 260-261. També *Inventaire-sommaire...*

99. «*oy e tenido aviso*—escriu des de Barcelona el duc de Maqueda al rei en carta autògrafa d'1 de desembre del 1593— *que avia sospecha en Francia, y que avia resultado de que uno de los maestros que avia estado haciendo las escalas en casa de don Juan de Lupián se avia escapado por las paredes y avisado en Francia al governador de Narbona...*, don Juan y la persona que con el trata este negocio no muestran estar desesperados, pero yo tengo reçelo...» (K1708-P14/161). Dies després, en una nova carta al rei, Maqueda explica «*al fin el francés con quien se comunicaba don Juan de Lupián para este efecto, hera vayle de Leocata, a parecido muerto en el campo, creo yo lo abrán hecho por las sospechas, que éste tenía muchos dares y tomares acá de mucho atrás y particular culpa de passar cavallos*» amb tot, com que havia tingut cura amb els papers, l'afer fracassat no podia perjudicar—sembla voler dir— la reputació dels oficials de la monarquia (K1708-P14/162). Cal dir que, en tota la documentació emprada en aquesta comunicació, surt sovint la qüestió de la importància o la necessitat del pas de cavalls. No cal dir que la condició dels cavalls com a mercaderia militar va contribuir decisivament a criminalitzar a qui en tenia i a criminalitzar un comerç fins aleshores legal. Sobre aquest tema vegeu Pilar SÁNCHEZ, «La Inquisición y el control de la frontera pirenaica en el Aragón de la segunda mitad del siglo XVI», *Historia Social*, núm. 11 (tardor, 1991), pp. 3-22.

100. El 1590 s'havia fet una relació de la gent armada de la terra en els comtats de Rosselló i Cerdanya, i es van comptabilitzar 2156 homes armats. AGS, Estat-França, K1574-B67/69.

101. Sobre aquest tema vegeu, pel que fa als Pirineus occidentals, el llibre col·lectiu: *Lies et passerries dans les Pyrénées*, Tarbes, 1986.

102. AGS, K1708-P14/154-155 (original).

ducados y desde Navidad no resciven nada y no ay un real para dar aun a una espia... y como podemos juzgar por muchos digsinios la primavera amenaza guerra».

Aquesta breu història d'espionatge és un fragment particular d'una història molt més àmplia de diplomàcia secreta. Albert Mousset en el seu article sobre Isabel Clara Eugènia i la Coronade França, ens recorda que «*Philippe II avait la manie des informations copieuses*» i en el cas que estudia diu que «*de volumineux rapports arrivèrent de tous côtés à Madrid*»¹⁰³, sobretot memorialis jurídics. Ara bé, la mania de Felip II i la seva dinastia va ser l'acumulació d'informació de tota mena. «*Governments normally use espionage, of course, but the Spanish Habsburgs dit in on a striking scale, — explica Ch. H. Carter— and perhaps more striking than the quantity of secret intelligence they used was the even greater amount of material of all kinds, from formal advices of experts and ministers to old historical records to accounts of the latest rumors running through Europe —but with secret information always most important— which formed the «informational basis» for the high-level decisions made in Brussels and Madrid concerning both immediate action and long-term policy*»¹⁰⁴. Un procés d'informació abundant, formal i estones bigarrat¹⁰⁵ degué jugar, doncs, el seu paper en les preses de decisions militars o polítiques. Aquest petit exemple de Tomàs de Banyuls i Joan de Llupià demostra que no s'excloïa cap informació, i que, fins i tot aquella aparentment menor era escoltada i verificada, ja fos per ser assumida ja fos per ser descartada. D'altra banda l'estudi recent de C. J. Carnicer García i J. Marcos Rivas sobre Sebastián de Arbizu¹⁰⁶ explica que la diplomàcia secreta, les xarxes d'informació o d'espionatge o potser millor dit els agents pagats per la monarquia, aprofitava l'estructura administrativa de la monarquia: els virreis, els capitans generals, els governadors militars, etc. També, aquest cas català permet afirmar que les autoritats reials de Catalunya estaven involucrades en el procés d'informació i n'eren de fet membres integrants, o millor dit, llur estructura sembla ser un canal de traspàs de la informació, o un filtre, i en darrer terme, potser fins i tot l'autoritat decisòria¹⁰⁷. Amb tot, Tomàs de Banyuls sembla tenir força connexions directes amb el consell d'estat i el rei, tot i que d'ençà de l'agost del 1593, li cal fer-ho a través del duc de Maqueda. Finalment, hi ha un altre aspecte a remarcar, el perfil biogràfic d'aquests, diguem-ne, agents improvisats. El perfil biogràfic d'Arzibu¹⁰⁸ permet trobar coincidències entre aquest personatge navarrès i els personatges aragonesos i catalans. Tots eren representants d'una noblesa més o menys menor, o no tan menor; coneixien uns territoris històrics, que eren, i cada dia més, frontera disputada entre el rei hispànic i la corona de França¹⁰⁹. Potser per aquesta raó, tots ells havien menat, als ulls del rei, una conducta més o menys esquitxada d'irregularitats¹¹⁰. Finalment, van ser desterrats amb raons judicials i, aleshores, alguns van fer la guerra al servei del rei. Tanmateix, allò que interessa destacar aquí és que tots, van fer del desterrament o de l'exili la circumstància propícia per desenvolupar

103. «Les droits de l'infante...», p. 49.

104. Charles Howard CARTER, *The Secret Diplomacy of the Habsburgs, 1598-1625*, Columbia University Press-New York and London, 1964, p. 4.

105. La documentació de l'AGS, Estat-França ho demostra: «avisos» de mercaders, de frares, d'irlandesos, etc.

106. Carlos J. CARNICER GARCÍA i Javier MARCOS RIVAS, *Sebastián de Arbizu. Espia de Felipe II. La diplomacia secreta española y la intervención en Francia*. Madrid, 1998, pp. 13-19.

107. Potser per això un duc de Joyeuse en un document segurament mal datat (1596), reclamava a Felip II que enviés a Catalunya un virrei adequat amb qui pogués entendre-s'hi bé. AGS, Estat-França, K1600-B85/25. Amb tot, això suposaria que tota aquesta correspondència de Tomàs de Banyuls i de Joan de Llupià, també hauria de trobar-se entre els papers de l'ACA, o bé dins els papers del Consell d'Aragó, o bé dins els Registres de Cancelleria del Lloctinent. Només he fet una comprovació sense resultat, però una comprovació fallida segurament no és suficient.

108. C. J., Carnicer-J. Marcos, *Sebastián de Arbizu...*, pp. 21-28 i 173-182.

109. De fet, eren territoris disputats ja de molt abans i ben coneguts pels homes de llinatges com els Banyuls o els Llupià no sols per les funcions com a procuradors o veguers —vegeu nota 98—sinó per la localització del seu patrimoni i pels vincles o enllaços entre llinatges catalans i «mossurs de la frontera», N. SALES, *Els segles de...*, pp. 60-69, 148-149.

110. Xavier Torres ha verificat la tongada de processos de regalia per fautoria de bandolers entre nyerros i cadells, sense distinció, després del setge de Cubells d'agost del 1589. Núria Sales s'estima més no parlar de bandolers i parlar dels conflictes derivats de «fronteres desdoblades» en aquestes zones estratègiques entre monarquies. Però també tant X. Torres com N. SALES verifiquen la persistència i legalitat de les guerres privades i les lluites interestamentals i patrimonials de tota mena. N. SALES, *Els segles de...*, pp.60-69, *Ibidem*, *Senyors bandolers...*, X. TORRES, *Els bandolers...*, *Ibidem*, *Nyerros i Cadells...*

una nova funció, la d'agents al servei de la monarquia. Iniciada potser a risc i compte seu¹¹¹ i a la recerca del perdó reial, o, potser millor dit, a la recerca de llur estabilitat personal, patrimonial i familiar.

Apèndix

Perpinyà, 6 de juny 1590

Carta autògrafa de Tomàs de Banyuls al secretari del Consell d'Estat Martín de Idiáquez. AGS, K1708-P14, doc. 10.

A don Martín de Idiáques, secretario del rey nuestro señor del Consejo d'Estado.

Per altra carta tinc escrit a v.m. avisant com avia tractat ab lo duc de Joyosa y restava molt content de la mersè que sa magestad li avia feta en tenir-lo debaix sa protecció y enparoy amostrava gran ànimo y galardía en lo que toca a la guerra. Y com fins vuy no ha tingut efecte ninguna cosa del tracte, a causa de no aver vingut orde per don Martín de Gusmán, com se avia tractat aquí y escrit de part de sa magestad al duc, estan los francesos sospitosos de què no sia entreteniment y que no pase en efecte la capitulació feta. A me escrit una let[r]a, la qual va juntament ab la que yo dóne rahó a sa magestad de aquex particular.

Suplique a v. m. se servesca manar-me respondre y significar lo que sa magestad li serà més servey y com se podrà entretenir aquexos francesos.

Lo succés del tracte de mosur Daudou [Daudon o d'Audou] se va entretenir, però com són coses que se donen paraules y may se veuen obrades desconfian y no dan crèdit al que solian, sinó responen que és tot dar esperansas sens tenir efecte cosa alguna. Don Martín de Gusmán escriu largament, al qual me remet.

En lo del don Antonyo de Portugal, yo he tractat ab un cavalier important francès, però a me dit moltes, cosa que farà, y ara, com veu lo demás no s'esequta, no fia del promès, ans bé m'a escrit vol primer veure lo que s'és promès a son oncle lo duc de Joyosa si.s complirà, que, si no.s comple aquex particular, com se compliria la promesa de un pobre cavalier. Yo tornaré a dar calor y faré lo que poré.

Y si en alguna cosa poré servir a v. m. la rebré molt assenyalada, me mane v.m. enplear que ho desige molt a de veres. Déu guart a v.m. de Perpinià a 6 de juny 1590.

Tomàs de Banyuls

* * *

Perpinyà, 7 de juny de 1590

Carta autògrafa de Tomàs de Banyuls al rei Felip II. AGS, Estat-França, K1708-P14, doc. 11.

Al rey nuestro señor,

Senyor,

Després de ser aribat en esta tera, he agordat, ab lo desig que és rahó, lo orde que v. magestad avia de ser servit manar enviar a don Martín de Gusmán, per donar satisfasió al duc de Joyosa del què de part de v. magestad se li avia ofert. Yo he procurat de entretenir-lo tot lo posible, mas al Joyosa lo an apretat sos enemics que, vent impossibilitat de poder-los fer la guerra sens lo favor y mersè que confia de v. magestad, me a enviada la que va ab ésta ab lo ardiaca de Villa Martí, de qui m'a referit de nou la voluntat que el duc de Joyosa desega servir a v. magestad. Y que, par a la requilida dels blats d'est any no se li mana lo secoro neserari per assegurar los seus y cremar los dels enemics, resta ab gran trebal tota la Liga. Y com s'és

111. Cal recordar allò que deia Maqueda en relació a Joan de Llupià, que procurava «salir de más haziendo algún servició», vegeu la cita posada en el text corresponent a la nota 88 d'aquesta comunicació. Amb tot, Joan de Llupià escriu: «me puede mandar como el que más recibe sueldo», AGS, EF, K1708-P14/128, paraules, potser retòriques.

vist que fins avuy no s'a fet demostrasi[ó] nynguna de la mersè oferta, van desmayant los cavalés de part de la Liga y tem-se no dexten al Joyosa y se donen al de Bearn, que és lo que més sent lo duc.

El Daudo [Daudon] és tornat en lo càreg de governador del comtat de Foix y és molt favorit del de Bearn, a mostrat senpre desigar servir a v. magestat, però, com no té ninguna resulsió en son partiquar dupte no sia entreteniment, y descomfia.

Suplica a v. magestat sia servit manar proveir al que sia més servey de déu y de v. magestat, cuya catòlica perso[na] nostro senyor garde y aumente, com la cristiandat lo a mester, de Perpinià a 7 de juny 1590.

Tomàs de Banyuls

* * *

Perpinyà, 21 de juny del 1590

Còpia i traducció d'una carta de Tomàs de Banyuls al governador del castell major de Perpinyà Martín de Guzmán. AGS, K1708-P14, doc. 19.

Copia de carta de Tomàs de Bañules para don Martín de Guzmán

Copia de carta de Tomàs de Bañules de 21 de junio de [1590].

Los ugenaos del condado de Fox son bajados a musur Deudo [Daudon] a Carcasona y allí están a gran consejo de acer la tregua. El duque de Joyosa me a tornado a escribir, diciendo que le avisase de lo que presumía, si su magestat le socorrerá como se lo tiene prometido o no, porque le apretan de açer la tregua para cojer los trigos y que, si tiene esperansas ciertas, que no la ará por ninguna cosa. Pero, si no, pasará peligro no se concierte. Si la letra del duque no fuera en cifra, la uviera enbiada a v.m.

Esto es la sustancia del capítulo.

* * *

Narbona, 24 de Setembre 1590

Carta autògrafa de Tomàs de Banyuls al secretari del Consell d'Estat Martín de Idiáquez. Arxiu General de Simancas, Estat-França, K1574-B67 doc. 142.

A don Martín de Idiáques, secretari del Consel d'Estat del rey nostro senyor.

La carta de v.m. tinc rebuda y ab ella molta mersè en saber noves de la salut de v.m., la qual plaga a nostre senyor conservar-la per molts anys, com los servidós de v.m. desigam.

Yo so vingut en esta siutat de Narbona a causa de enbiar un gentil ome fransès alí ont és don Antonyo per lo negosi, veurem lo que farà, ya és partí vuy.

En lo negosi de Daudo e s'e tant detingut lo tracte, que ara yo tem no se puga fer, perquè s'és posat en campanya ab dos pesas de bateria. Estam tractant y del què se resolrà daré avís a v.m.

Lo levador d'èsta és un cònsol d'esta siutat y síndic, el qual té tot lo Consell de sa mà, y molt catòlic. Suplic a v.m se servesca manar-li fer mersè de afavorir-lo en son negosi, que és ome de la qualitat tinc dit y en lo que se oferirà en servey de v.m. en esta ter[r]a.

Rebré molta mersè en què v.m. se servés manar-me, pus sap quant a de veres ho desige. Nostre senyor garde a v.m., de Narbona a 24 de setembre 1590

Tomàs de Banyuls

* * *

Perpinyà, 3 Octubre 1590

Carta autògrafa de Tomàs de Banyuls al secretari del Consell d'Estat Martín de Idiáquez. AGS, Estat-França, K1574-B67, doc. 151.

A don Martín de Ydiáques, secretari del Consel d'estat del rey nostro senyor.

Per altra tinc escrita a v.m. per lo cònsol de Narbona donant rahó del tracte de Daudo [Daudon] en lo punt estava, y ara tinc resposta del dit Daudo, que és en campanya ab set sens

infans y sent sinquanta cavals y dos canons, y que no se li pot tractar librement fins sia tornat, que serà en breu, segons me significa, y que està y persevera en escoltar lo tracte comensat, com tinc dit a don Martín de Gusmán, el qual li a paregut que no.s podia dar conclusió en lo negoci fins tinguésem avís de v.m. del modo y forma se aurà de tenir en dar rempte al dit negoci, per a que, no tenint significació de la voluntat de sa magestad, no seria sino dades y réplicas y lo temps no sofre dilasió; y par me que mostra lo Daudo lo que sempre a mostrat, desigar servir a sa magestad, però està dubiós ven tans messos dura lo tracte y may y a conclusió en res; suplica a v.m. se servesca manar-me significar del què sa magestad li serà servey se li prometa dar a dit Daudo, que ab axò serà clos lo tracte.

En lo particular escriu lo duc de Yoyosa a v.m. dels negosis en lo punt estan sert van, fent tot bon discurs; no falta, per acabar de levar les forces als uganaus, sinó que lo duc de Joyosa tinga dinés per das [sic] dos messos continuos paga a sos fransesos, que és sert tota la infantaria del enemic se pasará en son servey, perquè may són pagats, y restará lo camp dels enemics flac, y de altra manera los fransesos no.s poden conservar a causa que no són pagats. Yo he vists dos cavelés del Monmoransi que se pasaren al servey de la Liga y digueren que, si lo duc no pagava y la Liga pagava, tots se mudarian.

Aunque mos enemics me prequen mil inquietuts per estorvar-me ympedir-me no puga servir a sa magestad, no per axò dexaré de continuar lo que tinc obligasió y anar en Fransa a dar conclusió als tractes comensats, que espere, ab lo favor de déu, tindran tot bon succés.

Suplic a v.m. se servesca manar-me enplear en lo que a v.m. li sia més servey. Nostro senyor guarde a v.m. com desiga de Perpinià a 3 de setembre 1590

Tomàs de Banyuls

* * *

Sense lloc ni data [Desembre? 1592]

Carta autògrafa de Tomàs de Banyuls al rei Felip II. AGS, Estat-França, K1578-B70, doc. 144.

Señor,

En el punto que se supo la muerte del duque de Joyosa, me pesé en Fransia a ver como estavan aquellos pueblos de Lengadoc y si avia alguna mutasió en ellos para dar rasón a v. magestat d'elo. Y legando alí, alé el caputxín que avía tomado las armas y me rogó de quedarme con él. Y estando allí, vino una carta de su quniado el duque de Pernon [Épernon] dandole el pésame de la muerte y el parabién de lo estado con mutxas ofertas. Y el duque me comunicó la carta, y tratamos con el caballero que lebó ditxa carta, que.s muy favorecido del Pernon, y, de sierto, está el de Pernon muy desabrido del de Bandoma, porque es sierto l.a querido aser morir a traysiÓN. Por ser tan apoderado de plasas en Fransia y tener tanta parte de amigos y ser ombre que tiene mutxa prudènsia, deseava el de Joyosa que se le tratase amistad. Yo le dixé que convenía al de Pernon tener un enparo y protexsiÓN de un monarca tan poderoso como es v. magestat, y que podia ser que suplicandolo a v. magestatalcansase. Y para esto lo traté con el caballero que avía benido que a boca lo tratase con su amo, el qual l.a etxo la relaciÓN y a buelto a ablarme en Carcasona, donde yo estava, con apelido que venia por otros negocios suyos propios. y alí friamente me dijo que el de Pernon se avia olgado mutxo de saber que yo era bibo, que pensá [sic] fuese muerto con el de Joyosa y que se olgaría de verme, que a mutxos anyos le conosco. Y significando que la plática comensada le dava gusto, así lo he comunicado con el de Joyosa. Y por no saber la voluntat de v. magestat, no he pasado más adelante. Suplico umilmente a v. magestat sea servido aserme merset mandarme significar lo que fuere de su real servysio.

Tratose también del asiento poría tomar aserca las cosas de mosieur de la Digueras [Diguiers] que por el Dalfinado anda. Significó el caballero que todo depende del de Pernon, que, siendo concluydo el uno, no tiene fuersa el otro.

También los narbones, los mismos que en días pasados me ablaron que se querian dar a v. magestat viendose tan apremiados como estavan, aora antes de la tregua y ver el que se espera, an de nuebo a tratar lo mismo. Jo los he prometido que vernia [sic] a dar rasón y quënta dello a v. magestat, que lo entretanto no se desmayen, que v. magestat es tan clementísimo que los favorecerá. Quedan divididos en dos bandos, los unos quieren Espania y son los más poderosos, los otros el rey de Fransia que será. En esto fácilmente se porán entretener con palabras asta a ver el tiempo en que parará.

Monsieur Donos [Honous] es un cavallero prinsipal aora en Lenguadoc por temer sus ermanos y parientes tan soldados y govarnar Carcasona, Monreal, Castelnaudari, Fangans [Fanjeaux], y todo el país de Reses y parte del Lauragues, el qual viendo muerte [sic] el de Joyosa, luego a resollvido que sienpre vajan las cosas de manera que a v. magestat le de gusto, que el pondrá en mano y poder de v. magestat su persona y plasas y sinto [sic] cavaleros del país los quales servirá [sic] como a fieles vasallos. Yo lo he querido asegurar que a boca, porque el temía no se perdiesen las cartas, lo trataría con v. magestat, siendo venido darne lisensia. Y es cosa importante lo secreto, porque no le quitasen alguna plasa, si se descubría lo entretanto, que se porá entretener si a v. magestat no es servido se exequite luego, con certificarle que ya se a tratado y que v. magestat le dará respuesta sobre ello, por servirse a su lugar y tiempo.

Suplica umilissimamente a v. magestat sea servido aserme merset mandarme significar lo que en este particular es de su real servisio com la brevedat posible, porque el de Pernon no pasase adelante en su guera.

Dios guarde la católica persona de v. magestat como la crestiandat desea de [en blanc]
Tomàs de Banyuls

* * *

Tuir, 20 de juny 1593

Còpia d'una carta de Joan de Llupià al duc de Maqueda i enviada el 26 de juny pel duc de Maqueda, lloctinent de Catalunya, al mestre de camp Juan de Urbino. AGS, Estat-França, K1708-P14, doc. 128.

Copia de carta de don Juan de Lupián. A Juan de Urbino. De Freier [Fréjus] a 20 de junio 1593.

Copia de carta de don Juan de Lupián scripta en Freier a 20 de junio 1593. Para el maestro de campo Juan de Horbina.

Por lo que jo tengo offrecido a v.m., de que en todo lo que pudiere acudir al servicio de su magestad y de su excelencia, e andado con cuydado de saber lo que passa en Francia acerca de la persona del duque de Memoransi, y e sabido de aquel fransés, que v. m. sabe, por cossa muy çierta, que a los 20 de jullio juraran al de Navarra por rey de Francia, y que el de Memoransi a dado toda la gente que tenia de guerra, que serían hasta tres mill infantes y quatro cientos cavallos, al duque de Pernon [Épernon] y a su hierno el conde de Albrnia [Auvergne] para que se entretengan en ste tiempo, hasta que se declara [sic] el nombramiento del de Navarra por rey, con color de que ayuden contra el duque de Saboja y con intençión de que pasado el día, que es a 20 de jullio, buelvan a su servicio, el dicho de Memoransi, para dichos designios o favores en la parte del de Navarra, que esa [sic] será nombrado por rey aunque no sea obedecido de todos. Y an tomado la altura del fosso del castillo de Salses por la parte de tramontana y han hallado, a su parescer, que tiene cerca de quatro canas y pretenden que la muralla no sería dos canas más que el fosso y dar scalada para lo qual prebenían apareser, y con ellos doçientos arcabuzos acometerán de noche al castillo con mucho secreto, porque se tiene por muy cierto que el dicho castillo está muy desapercivido de gente y de todo lo más necesario. Y esto hazen tan facilísimo como si ya lo tubieran en la mano, para después subntentarlo acudirán con más gente que el de Memoransi a dado al de Pernon y prevenir vajeles y tartanas con mucho secreto y con los vastimentos necesarios para el dicho efecto. Y para la misma noche que piensan hazer esto, dizen que tienen reconocido la villa de Perpiñán y que an de hazer entrada ganando la puerta de Nuestra Señora y de San

Martín con morteros, y por el baluarte de San Francisco dizen que hallan una casamata muy baja y flaca y en que no se haze guarda y que a un tiempo piensan scalarla y entrar toda la gente y hazerse fuertes en el monasterio del Carmen, que han reconocido qu.s tan alto como en el castillo y en el hazerse fuertes para entretenerse hasta que sean socorridos. Y todo, el dicho hombre que v.m. conoce, lo a oydo a boca de personas muy graves y de mucho secreto del duque de Memoransi y, como él tienc amistad con todos ellos, no se guardan d'él. Y tengole tan ganada la voluntad que por servir a su magestad y a su excelencia me descubrirá siempre lo que entendiere y aun, si le gratificase su excelencia del trabajo, acudirá a estar siempre a la mira y nos havisaría siempre de todo lo que passare com mucho secreto, que por lo que le va de su vida y peligro hará esto y todo lo que yo le encargare mejor que nadie en toda Francia, y porque sabe que por la menor falta que hiziese le haria pedaços. Y assí digo qu.es con esta confiança, si se adelantaren a dar algunos dineros y faltare de lo que se offresiere, los pagaré yo sin otra averiguación más que mandarlo v.m.

Para lo qual, por lo que entiendo de que su excelencia desea haver a las manos a don Bernat de Guimerà, que oy está en Abiñón, y se entiende que su excelencia a offresido mill libras [y] seis o siete hombres de más, tengo ánimo de enprender, por medio de la dicha persona que v.m. sabe, el prenderlo y darlo en manos de su excelencia, solo con que a esse hombre se le asegure la paga, la qual haré a satisfación si v.m. me offresce de cumplirla quando se salga con ello en sta forma, que si se entrega vibo su excelencia a de dar quinientos ducados y lo restante yo lo daré luego de mi casa al dicho hombre, y no pudiendo haverle bibo, se obligará de entregar su caveça a v. m., y en tal casso yo pagaré las quatrocientas libras y su excelencia no pagará nada.

Pero pues mi voluntad es desentrañarme por servir a su magestad y a su excelencia y acudir a sus cossas, y parece que, por cosas pasadas antes que el señor don Manrique de Lara me las perdonase, los enemigos de aquel tiempo me calunian sin culpa y podrían ser admitidos y creidos. Deseo vibir con quietud y seguridad. Y assí su excelencia a de ser servido de, además de los seis hombres que a offrescido sacar de más por la prisión del dicho Guimerà, a se de asegurar mi persona de todo lo pasado, porque aunque procedido con mucho cuydado y entiendo no tener culpa, en lo de aquí adelante enplearme, con mucha ventaja de muchos que ay en servicio de su magestad y de su excelencia, es servido de que enestas cosas se de calor y se hagan con el cuydado que requieren, se sirve hazerme merced de guiarme desde aquí al dia de San Miguel de setiembre con mucho secreto; que si en él, en todo medio, no biere su excelencia que merezco se me haga merced, podrá usar del rigor que fuere servido. Y teniendo la dicha libertad, en ste tiempo podré tratar con v.m. o con su excelencia la facilidad que offrese de poder apoderarme de la voluntad deste fransés o otros conoçidos suyos, de apoderarme de Leucata siempre que a su magestad y a su excelencia convenga, haziendome yo inbenta deste negocio. Y v.m. esté çierto de mi que en ste particular, como en los demás que combinieran al servicio de su magestad y de su excelencia, me puede mandar como el que más rescive sueldo, y para mi será señalada merced v.m. me mande.

Nuestro señor guarde a v.m. etc Freier a 20 de junio 1593.

Don Juan de Lupián

* * *

Puigcerdà, 19 d'agost del 1593.

Carta autògrafa de Tomàs de Banyuls al secretari del Consell d'Estat Martín de Idiáquez. AGS, Estat-França, K1708-P14, doc. 137.

A don Martín de Idiáques, del Consejo d'Estado del rey nuestro señor, su secretario.

Por vía del ordenario de Lión, e.scrito a v.m. desde Tolosa dándole larga relación de todo lo que a pasado en Lengadoc, y como los ánymos de los más principales que tienen cargos en aquellas partes se an dado a la ganansia de la tregua, que no desean sino la quietud de sus asiendas. Solo el interés es todo. El duque de Joyosa desea dar contento a los pueblos, y ansí

es sierto que por su parte no dexará de confirmar la tregua por otro anyo, si los ereges son contentos; los narboneses estan muy trocados del que solían, porque el duque de Mommoransi a ganado algunas voluntades y no ablan, con aquella fervor solian, de entregarse a su magestat como suplicavan, pero los prinsepales que comensaron el trato estan y perseveran que, sinpre [sic] su magestat sea servido, ellos arán lo que an significado. Yo les he respondido lo que v.m. me mandó les diese por respuesta.

Mosur de Onos [Honous], el que tiene a su cargo desde Carcasona asta Tolosa todas las plasas, está muy desabrido del duque de Joyosa, y a me pedido la respuesta del que me avía encargado. Yo l.e respondido lo que v.m. me mandó, y ansí desea que se oferesca ocasión pueda efectuar su pensamiento.

Yo los e entretenido sin salir del orden v.m. me mandó que siguiese. Es todo interés lo de los franceses, y el dinero que su magestat gasta es mal empleado.

Los tudescos pasan tanta miseria que es lástima, porque van pidiendo por dios los más dellos.

El duque de Pernon [Épernon] a enbiado un obispo a Roma a su santidat para que le trate la forma abrá si se buelbe de la Liga como me avia significado, y a querido aber la respuesta le lebava, yo l.e respondido que el se declarase primero, que después yo proquraría en suplicar a las personas que son aseptas a su magestat le alcansasen lo que el desea. El cardenal de Joyosa desea desea [sic] que venga en efecto este negosio, y a despatxado un cavallero al de Pernon, y a de bolver presto. De todo lo que se irá tratando será v.m. avisado.

V.m. me mandó que de todos los negocios de Lengadoc diese parte parte [sic] al señor duque de Maqueda y le enbiase las cartas. Le enbié esta y se dize también lo que por adelante se entenderá.

Legado a Tolosa y tratado con toda la gente, e visto más a la clara lo que puede Bandoma y quan mejorando va su partido de cada dia, que es demasiado. Que he oydo a mutxos, y estoy yo a la misma opinión, que solo su muerte puede ser parte para que tengan remedio sus cosas y de la religión y al servicio de dios y de su magestat, por la quietut de sus reynos. Estando desvelado en sta, aunque no tengo orden de su magestat ni sé su voluntat, e pensado como se podía poner en esequisión la muerte deste onbre, y e pensado y tratado un medio para después de sabida la voluntat de su magestat. Y es que e tratado con un médico, que es una gran persona en su arte y católico, tiene un ermano baylet de cámara de Bandoma que a mutxos anyos que le sirbe, y este médico era muy conosido mio y amigo, y dise que por sien mil ducados el ordenará una poasonya y tratará con su ermano que se le dé en la forma que él le dirá y, etcho el efecto, que se le pague la ditcha cantidad. Él no a tratado aun a su ermano, ni yo l.e dado tal orden, esperando saber si esto será voluntat y servicio de su magestat. Sabida ésta, trataré con él, yrà él a tratar a su ermano a París, aunque no tiene seguridat del cre[e]r que lo ará lo que le dixere según su amistad. Y a la ora que esto se pusiere en plática, para seguridat de lo prometido, está tratado que me pondré jo en sus manos, y él me meterá en un castillo, y allí me tendrá asta que sea complido con él lo tratado. Esto e tratado yo con él como de mi mismo, y ditxole que en 20 dias le daría la respuesta de sí o de no. Esto es, en suma, mi pensamiento y lo que sobre él he tratado. Y tengo el médico por onbre de sustansia y que es para lo que trata, y es onbre que Bandoma l.a querido matar y a dexado su casa [y] dinero. Ni interés no a de andar por medio, asta que esté el efecto echo, mas de ponerme jo en sus manos, y él se a contentado deso, y para efectuarse dará un término tasado. Deseando asertar cosa tan grave, y por lo que podría ofreserse y suseder que, estando yo allá en su poder uviesen que tratar en estas materias, o me diese dios alguna enfermedat ho muerte, y porque ninguna ocasión ubiese de apartar el trato ny diletarse, me a paresido, siendo don Joan de Queralt governador destos condados persona de tanta confiansa y tan cuydada del servicio de su magestat y acreditada en estas fronteras, tratar y comunicar con él este negosio, por tener persona que me ayudaría las veras que el negosio requiere, y que tendrá quydado de que yo salga de su poder, aviendo echo el efecto. A le parecido muy bien y que se despatxe a la ora y ofresido de aser todo lo que como a criado y vasalo de su magestat está obligado, teniendo lisensia de su magestat o del duque de Maqueda y por lo que a mí me tocara. Y esa

es la persona a quien v.m. a proquirar se le escriba me ayuda y no otra.

Nuestro señor guarde a v.m. como sus servydores deseamos, de Puiserdán a 19 de agosto 1593.

Tomàs de Banyuls

* * *

Puigcerdà, 19 d'agost del 1593

Carta autògrafa de Tomàs de Banyuls al duc de Maqueda, lloctinent de Catalunya, AGS, Estat-França, K1708-P14, doc. 138.

Al Ilmo Exmo señor el duque de Maqueda, virey y capitán general en el Prinsipado de Catalunya etc.

Ilmo y exmo señor

Don Matín de Idiacas me a mandado venir con tanta priesa, que no me dió lisensia para pasar a besar a v exa. las manos, deseándolo yo infinito, y pensando que los negocios darían lugar a que dentro a pocos días lo podría aser yo, sin parar, fuy a Fransia asta Tolosa, y allí he tratado con las personas que tenía a cargo el informe tenía orden. Y en todas la tengo de dar particular cuenta y rason a v. ex^a., que no la tube a pequenya. Una de las quales verá v.ex^a. en suma y sustansia con esta mi carta que va para.l ditxo don Martín de Idiáques, a la qual me refiero por no cansar a v. ex^a. Solo diré que [h]allo el partido de Bandoma tan ganado en los corasones de los onbres y en las voluntades de las villas y ciudades, que me a atemizado [sic], prometiendo por ese camino pas y quietut en sus casas que lo an tan mester, y es esto de manera que los más disqursados siguen el poder y artífisie de Bandoma [de] la quietut destos reynos. Si se procura la muerte a este mal prínsipe, y visto esto tan roto, he procurado en desperelarme [sic] en como esto podría tener efecto, si fuese voluntat y servisio de su magestat, y, así, pensado y tratado lo que v. ex^a verá con esa de don Martín, pareseme que se aventura a perder poco y ganar mutxo a lo tratado en la forma y modo que allí digo. A v ex^a. será servido de verlo y enbiar las cartas a Madrit, que esa es la orden tengo, y a mi me ará v ex^a. mersés en disirme su pareser, que no saldré un punto de lo que a v ex^a le le [sic] paresiere conviene al servisio de su magestat.

Yo, para dar conclusión a este negocio, e menester forzosamente a una persona de prendas y de crédito en esta frontera, y no la e visto ni la se más al propósito que don Joan de Queralt governador destos condados, ni que con tanto selo y afecsió aquda al servisio de su magestat. Y así e venido a Puserdán a comunicarselo todo, a le paresido muy bién toda la trasa y a me ditxo que con lisensia de v. ex^a él aqudirá y me valdrá en todo como está obligado. Y por lo que es conosido y acreditado en la frontera es de in portansia, y porque, si estando yo allá se ofresiese tratar algo, lo aga y trate, y para que después de efectuada urja él y venga asta sacarme de donde estubiere. Lo demás remito a la ditxa carta.

Este correo vájolo para levar este pliego a v ex^a dándole cuenta de todo para que por medio de v. ex^a la tengan allá, que esta es la orden que tengo. Y suplico a v. ex^a. me mande sienpre en que le sirva. Nuestro señor guarde la Illma y ex^a persona de v. ex^a como sus servidores desean. De Puiserdán a 19 de agosto 1593.

Illmo y exmo señor, besa las manos a v. ex^a su más verdadero servidor

Tomàs de Banyuls

* * *

Pantia?14 de Març del 1595

Memorial autògraf de Tomàs de Banyuls, sense signar. En confirma també l'autoria el sumari de cancelleria dins el qual està inclós el memorial. AGS, Estat, Lligall 342 doc. 293.

Tienese inteligensia que siertas personas desta frontera, siendo su magestat servido, le entregarán los castillos de guardia siguientes y villas baxo nombrados, dándoles su magestat

recompensa equivalente:

Pº el castilo de Puy Lorens	
el castillo de Quiribus	
el castillo de Pierapertusa	
la villa de Sant Pau	300 ducados
la villa de Quilla	300 ducados
la villa de Candies	500 ducados

Estos castillos y villas s'entienden con todas sus aldeas y es l'antrada más segura de Ruysilion para Fransia.

Limós	2000 ducados
Fanjans con su fuerte	500 ducados
Montreal muy fuerte	700 ducados
Lorac buc con su fuerte	200 ducados

Con otras muchas villas y aldeas alrededor d'estas. Así que si es su magestat servydo de apoderarse destas fuersas y vilas, podrá enbiar luego persona para reconocer de la inportansia que son para su real servisio y, siéndolo, tratar de los intereses con las talles personas que, asta etcho esto, no a paresido pasar más adelante. Y a se de aser el trato en muy buenos dias, porque así lo requiere el estado de les tales personas. Todas estas fuersas y villas s'entregarán a su magestat para que aga d'elas y las ponga debaxo su nonbre ho de la Liga, ho de quien más fuere servydor.

Sense lloc ni any [Madrid, 1597]

Nota autògrafa de Tomàs de Banyuls sobre les despeses fetes en servei del rei. AGS, Estat-França, K1600-B85, doc. 26.

Lo que he gastado por servisio de su magestad.

La primera ves que fuy a Fransia por aser que se concertase estuve dies y seys dias. La segunda ves estuve onse dias. La tersera ves estuve venyte [sic] y otxo dias. En los quales siempre yva accompanyado de cavaleros onbres de armas, por los peligros que ay en pasar por esa tiera y se gastava mutxo.

Más por grangear a Daudo [Daudon o d'Audou] la primera ves que fuy ne [sic] pidió un cavallo rusio que yo levava y se le di, y otra ves me pidió un alcson? que merqué de Morer de Toses? en dosients y quatorse ducados y se le di. Y él me pidió pedernales para él y sus subrinos, los quales l'enbiado en veses, que son onse con sus gornysiones.

Y por el secretario de mosur de Joyosa, porque le tuviese de mi mano, me pidió que le vendiese un cavallo castanyo mio y se le di, y el majordomo me dixo le enbiase tres panyos de gris de Perpinyà y una piesa de raso amarillo y se le enbiado.

Y en llegando allà, cada ves me tomavan los pedrenales.

Y en viniendo mosur de Ventallola, sobrino de Daudo, cayó enfermo en Gerona y l.e dexado a casa un primo mio con dosientos esqudos pa que le qurasen y si tuviese salut viniese a esplicar su enbaxada, y es m[u]erto y se a gastado todo en sus entieramientos.

Y más lo que he gastado en venir aquí y estar trenta y un día asta oy y para volberme a mi tiera.

En esto que he gastado suplico umilmente a v.s. se sirva mandar se acordar de aserme mestet [sic] de alguna ajuda de costa para poderme ir a mi casa y pasar adelante mis servisos [sic] enpesados, que sería aserme grandísima mestet [sic], porque sierto se me acaba lo dinero que levado. Y comfiado de resebir esta mestet por m[e]dio de v. s. no seré más inportuno.

Tomàs de Banyuls